

SUSPINELE SÎLVELORU.

Victorru Russu,
professoru.

26.497.

BIBLIOTECA INȘT.
PEDAGOGICĂ ÎNȚELEȘĂ
Ig. - Mureș - Mădășășăneș

The image contains a circular library stamp on the right side, which is partially obscured by a rectangular stamp. The rectangular stamp has the text 'BIBLIOTECA INȘT. PEDAGOGICĂ ÎNȚELEȘĂ Ig. - Mureș - Mădășășăneș'. To the left of the rectangular stamp, the number '26.497.' is handwritten.

Carlsruhe.
Imprimeri'a Fridericu Gutsch.
1872.

Reverendissimului Domnului Domnu:

DEMETRIU COROIANU.

Micariu foraneu Silvaniei. Archi-Diaconu Crasnei. Cavaleru stralucitului Ordu Franciscu Josifu I. Inspectoru scóleloru Districtelor Crasnei si alu Vâlcâului. Asessoru s. Scaunu consistoriale metropolitane si Consistoriului diecesanu. Pre-
side Consistoriului subalternu d'in Simleulu Silvaniei. Parochulu opidului Simleu etc. etc. etc.

Barbatului natiunei si alu baserecei.

In semnu de veneratiune:

auctorulu.

Motto:

Nicht länger wollen diese Lieder leben,
Als bis ihr Klang ein fühlend Herz erfreut.

Schiller.

I.

Catra Sîlvani'a.

(Inchinata m. o. d. Petru Branu prot. in Satumare.)

Q scumpa tierisiòra, o mama multu dorita,
Ce m'ai nutritu odata la seuu-ti fetiorescu!
De ce esti desperata, de ce esti totu mahnită,
De ce esti trista vecinicu, că cei ce patimescu?
Au n'ai tu dîle bune, au n'ai si serbatori?
Au n'au suitu pe culme si-a tale mandre diori?

Privesce numai colo la-a ceriului campia,
Si vei vedea mai multe stelutie stralucindu,
En cauta numai stéu'a cea vesela si viua,
Au nu cunosci îndata d'in fosforu-i plapêndu,
Ca este stéu'a, care pr'in dîmbetu-i voiosu,
Incanta pre poporulu d'in braciulu teu frumosu?

Au nu vedî tu Moldov'a si Tîer'a romanésca,
Cum salta 'n hora dulce, cumu falnicu se unescu,
Cum se topescu la-olaltu d'amórea loru fratiésca,
Si cumu rechiamo éra-si unu nume stramosiescu,
Unu nume, pentru care si sufletulu mi-asi dá,
Numai se-lu vedîu în lume în tóta pomp'a sa.

Au n'ai tu fi-atletici, cari'sciu se te iubésca?

Au nu potî fi tu mandra cu bravii, ce-ai avutu:

Cu unu Bârnutiu si Siulutiu, virtute stramosiéseca!

Si cu-altii de valòre romana d'in trecutu?

Au nu credî, ca-or' fi tempuri, candu si tu-i secerá,

Candu pr'in eroi-tî teneri te vei glori ficá?

Séu pote fi pastoriulu cu faciã totu doiósa,

Candu gusta primavér'a d'in aerulu curatu,

Privindu la bland'a-i turma cumu pasce de voiósa,

Pr'in selbe secularii, pe campulu teu bogatu?

Deci nu fi dara trista; candu éta fií tei,

Se 'ntrecu in resfatiare, cá albií mnelusieí.

Ah! sterge doliulu negru d'in faci'a-ti fetiorésca;

Caci ceriulu teu e liberu de cétia si de nuori,

Si-asculta innulu sacru, cea doina stramosiéseca,

Ce-o canta Romanasii pe plaiulu teu de flori:

Asculta si-tî însémna, ca 'n faptulu intemplatu,

Romanii nu au parte, ei nu te-au vatematu

Ci, fivoru inca tempuri, cari si dorerei tale,

Voru pune capetu dulce pr'in strîgatu mandatoriu,

Candu vei portá cununa de glorii triumfale,

Si vei cunósce bine pre ce-lu ce-e tradatoriu:

Atunci apoi se lapedî pre ce-lu ce te-a ranitu,

Si se iubesci pre fiulu, ce-e vrednicu de iubitu!

II.

Bârnutiu si Natiunea.

15. Mai 1848.

Fericitu a-celu ce calca tirant'a
sub petiôre. V. A.

La Blasiu, la Mecc'a nôstra, pe campulu libertatii,
In marea serbatôre a primei desceptari,
Unu angeru alu natiunei, unu angeru alu dreptatii,
Graiiu-a cá Profetulu „cuventu de mangaleri.“
Câ Moise-odiniôra la popululu Evreu,
Candu fu 'n sclavia-amara, în jugu barbaru si greu:

* * *

„Natiune, populu nobilu, natiune ginte trista,
„Ce gemi de-atati-a seculi, de-atatu amaru de tempu,
„In lantiulu, ce tiranii chiaru fara de-u' conquista
„Ti-lu puseru, si 'ncea crudii! pe-alu tierci tale campu!
„De-ce nu faci si-acuma minuni de vitegia,
„Minuni, cari se te scape de lung'a ta sclavia?“

- „Ori inca nu-e destula amar'a suferintia,
„Veninulu, ce-tî tornara atati rebeli nebuui?
„Ori si de cea d'in urma sperantia si credintia
„Te-ai lapedatu, cá 'nlatiulu vicleniloru s'apuni? . . .
„Eu nu credu înse: gintea, ce-a fostu asié de mare,
„Se nu-si rêdice braciulu spre démna resbunare.“

- J „Dar' nu. Romanulu este si-a fostu totu cu iubire.
„Elu uita . . . uita tôte; caci viu e Domnedicu.
„Elu vrea numai se aiba de nou asié unire,
„Precumu jurase-odata fratiesce la-Ascileu „
„Elu vrea egale drepturi în vètr'a-i stramosiésca
„Si limb'a! fara care nu va se mai traiésca.“

- „Frumósa-e demanétí'a, si-auror'a ei serina,
„Candu pentru prim'a-data se sente liberatu
„Captivulu, dupa-u' lunga sclavia fara vina,
„Candu s'afia ér' la largulu, la care s'a oftatu:
„U'ástu-feliu de-aurora-tî resare adî si tîe!
„Natiune maltratata de-a secliloru orgia!“

- „Primosce-o dar' cá pe-un'a, ce are se 'mpletésca
„Pe frunté-tî vescedîta cununa de lucori,
„Primosce-o dîcu, cá pe-un'a, ce va se ne dîmbésca
„D'in ceriulu blandu si vesclu, ascunsu de-multu su nuori;
„Apoi „cu crucea 'n frunte“ la lupta de se ciere;
„Caci giori'a d'in populu numai asié nu piere!“

Si-aci tacú estu angeru, Apostolu de lumine,
Acestu oratoru dulce, Geniu nemoritoriu!
Tacu; ci susu la munte, pe vali umbróse, line,
Unu bucinu suna, chiama la focu decidietoriu,
Ah, lupt'a fu grozava; dar' noi am re'nviatu,
Catusi'a blastemata pe veci am scuturatu!

Er' tu Fenice nóua, natiune liberata,
Tu scumpu, maretiu tesauru, pierdutu, dar' reafiatu!
De ceriu, de Provedintia fii binecuventata,
Procumu al fostu si 'n tempulu, în care-ai ascultatu
De marele teu Mentoru, de Filosofulu teu,
De angerulu, ce asta-dî e'n senu la Domnedieu!

Vien'a 1867.

III.

Resunetu.

(O o-loru membri ai Societății de lectură în — Beiusiu.)

Lumin'a o anuncia a arfei prelude.

G. Cretianu.

Auditu-a-tî vr' odata, candu bate zefirulu,
Candu Heosu resfira u' ceta de nuori,
Candu lili'a plange, plangandu trandafirulu:
Suspine de taina, suspine do flori? ✓

Vediutu-a-tî vr' odata auror'a plapenda,
Candu negure dese cu dens'a se 'nganu,
Candu rumen'a-i facia apare planganda:
Cum picura perle d'in virginu-i senu?

Vediutu-a-tî candu Heliosu, lumin'a cea lina,
Resare pre culmea de muntî neamblatî,
Cum v'ersa d'in tulnicu unu imnu, ce-lu inchina
Lui Jehov'a, omulu pierdutu în Carpatî?

Audîtu-a-tî vr' odata, în murgu de 'nserare,
Candu Febusu în Hesperu apune-obosîtu:
Concertulu de pâseri, tributulu, pr' în care
Saluta cu gratii minutulu sosîtu?

Vediutu-a-tî vr' odata, în nôpte senina,
Candu Geniulu suie pr' în eteru la ceriu:
Cumû citer'a-i vérsa la-a lunei lumina,
În aura plausetu d' unu vecinicu misteriu?

Vediutu-atî vr' odata, candu Boreasu bate,
Candu sufla-a dumbravii frundiutie la câli:
Cumû fuge, alérge campiele lato,
Unu frémetu, ce-adhie pr' în codri si vâli?

Vediutu-a-tî, candu Echo profundu atîpesce,
Candu und'a suspina suspine adanci:
Cumû chiaru si natur'a asculta, privesce
Susurulu gârlitiei sbucninde d'în stanci? . . .

E bine, — ascultatî dar' în asté momînte,
Si vòcea interna cu timbru divinu,
Da, vòcea, cu siópte solemne si sante,
Ce 'nspira în sufletu unu doru peregrinu;

Ca-acestea-su momente de visuri senine,
Ce-escifa 'n talente presentiu de Profetu,
Candu spiretulu vede, la focuri straine,
Sublinele sfere, ce-atingu pre poetu.

Dar', aste-su minute eternu neuitate,
Ce 'mprima imagini de magici colori;
Candu c rdele 'n anemi demu'itu nevibrate,
Trasalta si-esunda 'n accente sonori.

Si 'n urma ah, spunet  pe jun'a-ve lira,
O bard , candu arcanulu descinde d'in raiu;
Ah, spunet  ce Mus'a cu dragu ve transpira:
Cantat , se re'nvia-alu Bihorului plaiu!

Vien'a 1867.

IV.

Sentimente omagiale.*

Intru onóra ilustritatei sale domnului domnu:

Dr. Joane Vancea.

(Cu ocasiunea întroducerii sale în scaunul episcopiei Armenopolitane.)

E solo in Christo l'allegrezza vera.

A. G.

dî nuorii cei negri, cei plini de furóre,
Cari seculi stornitu-au furtune de focu,
Disparu, se resfira, si-n' blanda lucróe
Strafulgera ceriulu cu radie de sóre,
Cu radie, cari 'naltia u' dî de norocu.

Caci tempii ah! tempii acei de orgia,
D' in cari obvenira atatea nevoi,
Candu crivetiulu iernei, ce urla 'n pustîa,
Planá peste tíera cu grea vigielia,
Batandu si pastorii . . . si blandelo oi . . .

Trecura. Sí cėti'a, obscurulu de nópte,
Ce-a 'nchisu orisonulu cu braciú de fiori,
Se pierde 'n respiriulu cu magice síópte,
Cu nimbu stralucitu de idee mai cópte,
De scumpe lumine, de rumene diori.

* * *

Romanulu renasce, Romanulu re'nviua,
Cá vechi'a Fenice d'in tiêrîn'a sa.
Ah! ceriulu concede cá si lui se-i vina
Serbari de placere cá diu'a astu viua,
Cu dreptulu într'îns'a de-a ne bucurá;

Marimú-te dara o diua dorita,
O di 'ncantatória cu nume-auritu!
O di, ce saluta u' ginte strivita,
Natiunea romana cea multu ispitita,
Cu versu de mandria, cu imnu' favoritu!

Caci adî dícesea de multu veduvinda,
Gherlan'a, depune unu negru vestmentu,
Ah! ceriulu vediuse catu fu patiminda,
Si-i dede unu mire, ce va se-i intinda,
Cu dulcea sa vóce cerescu nutrementu.

Unu mire, parinte plinu de 'ntieptiune,
De zelu, de-abnegare, cá bunu patriotu,
Unu mire, lucéferu de cruditiune,
Barbatu, ce stiméza strabun'a natiune,
Unu mire cu spiritu de archipreotu.

Datî dara cu totîi Romani de-u' tendintia,
Voi fi de u' mama cu sentiu crestinescu!
S'abatemu d'in cale ori-ce suferintia,
Gustandu si placere, èr' nu totu caintia,
Cu-anim'a-astu plina de focu stramosiescu.

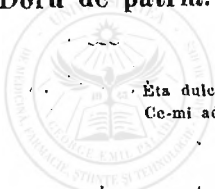
Venitî ah! venitî dar' la Gher'la voiósa,
Voi de pr'in Satunare! voi bravi Chioreni!
Voi d'in Maramuresiu, d'in tíera muntósa!
Si voi Transílvani! pe astu díua frumósa;
Caci éta se-aduna si-ai nost'i Selagieni.

Unu urra! 'ntonatî dar' unu urra! potinte:
Multî ani se viedie Joannu episcopu!
Èr' tu d'in altíme, eterne Parinte,
Tu care 'ndreptî tóte cu-a tale cuvinte!
Condu-lu cu-a sa turma la 'naltulu teu scopu!

Vien'a 1865.

V.

Doru de patria.

Èta dulcea primavóra,
Ce-mi aduce doru do tiéra.
Canta cu popor.

Cumu merge nuorulu, ce porta 'u sené
Comóra plina de focu cerescu,
Cumu sbòra grui'a, candu iérn'a viue,
La locuri calde ce-o multiamescu;

Asié plecasem sí eu d'in tiér'a,
Ce hain'a vechia si-a lapedatu,
Sosîndu minutulu, sosîndu presér'a
Candu stéu'a-mi blanda a scapetatu.

Dar' èta-acuma de nou dîmbesce
Campi'a dulce, ce-a înverdîtu,
Si paseric'a' se veselesce
De nou în codrulu, ce-a paresîtu.

Ah, datî-mi dara dorintî sublime!

 Schintéu'a, care mi-o-atî promisă,
Curagiulu tainicu d'in înaltîme,
 Ce'lu am aievea numai în visu.

Se-alergu cu ventulu, ce bate sér'a,
 Se-ajungu cu celu-a, ce bate 'n diori,
Sub ceriulu liberu, ce tóta vér'a
 Reversa róua pe lacremiori.

Se-ajungu la mam'a, ce geme, geme,
 Coló departe spre resaritu,
Cu rondunic'a, ce multa vreme,
 Cá mine 'n lumę a pribegite.

Ah, datî-mi, datî-mi dar' visuri scumpe,
 Ce-adesca 'n ceriuri me straportatî!
Poterea vóstră, caci mi se rumpe
 Chiaru anemiór'a de doru de fratî.

Se trecu unu munte, se trecu u' vale,
 Sborandu cá radi'a d'in stea în stea;
Ca-asié 'mi vine se fu pe cale,
 Si-asié m'asi duce la tîer'a mea!

VI.

Se scii ca io-su Romanu!

(A. 1000 d. C.)

In sêlbele Sîlyane d'incolo spre Carpatî,
Colò departe 'n codrii pustii si neamblatî,
Pe unde ciurde 'ntrege de houri se nutrescu,
Pe unde ursi, gazele si ciute se ivescu,

Vedemu unu omu atleticu cu portu vechiu de tieranu,
Cu cusima tiutiucta, cu paliu de romanu,
Cu-u' tulba de sagete, cu arcu pe braciulu seu,
Inaintandu pe malulu unu-i adancu pîrêu.

Pe Megura, pe Mesesiu, pe Rezulu apusanu,
Se-asiédia nuori grei, negri de aprigu uraganu,
Unu ageru ventu pornesco spre Coslea d'in Chioru,
U' pîcla, plòua mare apare spre Bihoru.

Dar' caletoriulu pasa cu pasi mai barbatesci:
O omule nemernicu! ce? unde te grabesci?
Pe vale nu departe se vede unu Hêrlâu,
In elu vêdesce-u' casa chiaru frontispiciulu seu.

Si plóu'a tórna, vérsa, si nuorii durduescu,
Si fulgerile pica, si vâlile vuiescu:

„Eu m'oiu abate-aicea, e pôte v' unu crestinu,
„Ce scia se primésca pre omulu peregrinu.“

„Ce cautî tu moi Rumâne! ce vre' tu 'n cas'a meu?

„Nu focutu eu acésta se fi locasiulu tou“

'Lu agraesce-u Scita cu vórbe ce nu placu:

„Afára Cucuiu! iute, ca mintenu facu ce facu.“

„O Dómne! — aibi indurare de fiintiu caletoriu,

„O nu me lasá Dómne! pre cale cá se moriu“ . . .

Suspina bietu Munteanulu, si pléca amarîtu,

Vediendu cumu crud'a Scita de bine lu-a priimitu.

Tardfu, de média-nópte cocosiu-a fostu cantatu,

Candu Traianidú — n fine acasa s'a aflatu,

Totu satulu s'asiediase; numai socî'a sa,

Cu copilasii teneri rogandu-se veghiá:

„Ah, adú Dómne! — a-casa pre taica-lu nost'u iubitú,

„D'in calea grea, si lunga pe care-á pribegitu.“

Candu usi'a se deschide, candu omulu acceptatu,

Pre scump'a sa socîa, pre fi a sarutatu.

Copíi se acatia de ghâtulu lui delocu:

„O taica, scumpe taica! vinu la coptoriu, la focu.“

Soci'a-i dâ vestminte curate de 'mbracatu,

Luandu-i paliu, cusima si totu ce s'a muiatu.

Èr' elu le spune: 'n calc, ce, cate-a suferitu,
Cum „Schit'a cea varvãra“ de bine lu-a priinitu,
Desi erã unu viforu atatu de furiosu;
Desi Romanú 'n tiãra lu-a priimitu bucurosu . . .

* * *

Dar' mai tardiu, candu codrulu de frundie s'a lipsitu,
Candu prim'a nãua-a iernei pamentu-a coperitu,
U' mare venatãria pre Mesesiu s'a facutu,
In care chiaru barbarulu de Scita s'a pierdutu.

Sufiatu-a elu în tulnicu, arlatu-a cá unu leu,
Descinsu-a 'n vãli profunde în fuga cá unu smeu:
„Ah! èta-e sãra, si eu pre nimeni nu 'nãalnescu,
Si-a dõsu elu „si-apoi lupii pe urm'a mea schinecscu.“

Diari înse-u' lumina departe 'n celea vãli,
Grabitu-s'a spre dens'a pe neamblate cãli:
„O frate! moi Rumune! tu este unu omu bunu,
„Sciu che lesã po mine ast' nõpte in cõtunu.“

„Afara nu romuncãu, ca lupii totu muncã,
„Apoi e frigu, catu osulu d'in omu înca-a 'nghietã
„Prã-bucurosu vecine! poftimu ici mai la focu,
„Ma cin'a înca-e gãtã, esti omu totu cu nõrocu.“

Responsu-a „talp'a casei“ Romanulu ospitalu,
Cu fruntea sa deschisa, cu-aspectulu' seu vialu,
Tragundu înca unu scaunu la cin'a, ce-a gatitu
Soci'a diliginte, poftindu-le — „apetitu.“

„Èr' tu femcia! — ascerne pentru vecinú — unu patu,
„Scii, pica fôrte bine la celu, ce-e fatigatu,
„Ci adú 'ntaiu încòce urciorulu celu cu vinu,
„Se mai vedemu în capetu nu vomu uitá de chinu.“

* * *

A duóu'a dî, candu Febusu cu discu-i auriu,
Plutea pe orisonte cá globu ardinte, viu,
Romanulu ospetatu-a pre óspele-i barbaru,
Si lu-a condusu pe-u' cale sîgura la hotaru.

Aici, i-a aratatu elu si drumulu spre Hêrlâu:

„Da, da, acolo este si mundru cas'a meu,“
„O, sciu eu fôrte bine amice! unde siedî;
„Ne-amu mai vediutu noi înca, în tocmai cumu me vedî!“

A replicatu Romanulu barbarului vecinu:

„Scii, candu . . pe-u' tempestata . . candu fui . . cá peregrinu,
„Romanulu însc uita, ce-i face eclu paganu;
„Dar' cale buna frate! se scii ca io-su Romanu!“

Carlsruhe 1871.

VII.

Visulu si realulu.

Vielfach ertönt der Heerden Geläut'
im belebten Gefilde.

Schiller.

Frám pre u' campia estinsa, desfatata,
D'in gén'a nóptei triste de róua înundata,

Erá u' demanétia frumósa 'ncantatória,
Si — unu sóre teneru, veselu cu radie lucitórie,

Campi'a tóta, bine cu iérb'a sa cea dèsa,
Jocá totu fecîe, fecîe cá stof'a de metasa,

Giuru-impregiuru verdétia brilanta si brudia,
Ce-escíta 'n anemi june u' multiamire viua,

De-alungulu pe campia pascea u' turma mica,
U' turma ninsa-linsa; u' turma frumosica,

Pr' in aerulu celu próspetu sunau mii clopotiele,
Pe mandr'a mea campia cu mii de floricele,

Unu roiu de fluturi sprinteni cu aripi colorate,
Se întrecău în plante de vespi nemaculate,

Reptile, paseri sure cu strîgate doióse,
Sborau totu cete, cete spre locuri apetóse,

Resunuri varii, magici, cu-accente 'ncantatórie,
Stêrnău suave estase în anemi semtítórie,

Că unu resunetu misticu, ce pare ca resulta
Unu miriadu de trile pentru acelu ce-asculta,

Ori miriadulu trilei, detotu ce contopescce
Acelu resunetu dulce, ce 'n ceriuri se rapescce. —

Sub orisonu departe paréu că resarite,
D'în unde, sate multe cu case înalbite,

Pr'în astu remote sate campane plangatórie,
Pre siesu mugiri de vite, albine solitórie,

Si pr'în vecine vile unu strepetu în misicare,
Avéu cu-unu mixtu sardonicu u'buna-asemenare,

Èr' candu si candu tacerea stêrnea u' pietate,
U' pietate-adanca, ce trece 'n gravitate. —

Ci 'n bland'a atmosfera u' mandra ciocarlia
Suise, totu cantanda cu tonu de armonia,

Susu, susu spre Aurora, susu, susu spre Dieitate,
Dorindu micuti'a, bine la ori-ce vietate,

Si-apoi descinse iute d'in 'nalt'a ei regiune,
Că unu torentu de plòua versatu cu rapediune.

Dar' ah! candu me tredîra? vediui ca-e dîu'a d'albu,
Si ca, p'asta lume négra e néu'a si mai alba;

Unu semtiu de melancoliei, productu de fantasia,
Remase, că depositu spre-'nchipuirea-mi viua.

Vien'a 1866.

VIII.

Vecin'a.

(Suveniru amicului B..... P...)

Eta éra-e la ferésta
Germanic'a mea!
O ce angeru de novésta
Va mai fi d'in ea!

Ea-e u' blanda turturica,
Alba, frumosiea,
Cá u' rósa bela, mica,
Dulce, tenerea.

Cu ochitî cá de gazela,
Plini de focu cerescu,
Cá u' svava filomela,
Cu versu angerescu.

Cu guritia rumeóra;
Ouibu de ambrosîi,
Cu senu albu de porumbióra;
Şenu cu semtiuri vii.

Si cu blonde cosfióre,
Impletite 'n flori,
In flori d'albe, rapitórie,
Resarite 'n diori.

Unu Serafu in perfectiune,
Dulce, 'ncantatoriu
U' sublima — emanatiune
D'in unu puru amoriu.

O, acestea cosfióre
Cumú le-asi resfatiá!
Si-aste buze rumeóre
Cumú le-asi sarutá!

Éta dara-u Vieneza,
Sufletu naltu si cultu,
Ce-am se mi-o facu amoresa;
Caci mi-e draga multu!

Vien'a 1866.

IX.

Filomel'a.

Catu se bate, catu suspina,
U' anema de doru plina.

V. A.

Fostu-a, fostu odata,
In carunte tempuri,
Susu la munte-u' copilitia
Pierduta pe ganduri.

Ea-si maná turmiti'a,
Pr'in livedi frumóse,
Pr'in dumbravi cu iérba mare,
Pr'in poieni manóse,

Blandele oitie
Pascéu cu placere;
Dar' frumós'a pastoritia
Gemea de dorere

Ci, de-ce copil'a
Erà totu doiósa,
Candu belai'a oi turmitia
Erà totu voiósa?

Fostu-a nu departe
Si — unu torinte rece,
Unu isvoru, ce spre campia
Und'a 'si petrece,

Si ea 'n tòta sér'a
Cercetá isvorulu;
Unde ínse nici odata
Nu-si stemperá dorulu.

Nu; caci ciobanasiulu
Cu spríncèn'a lata,
La isvorulu cu-apa rece,
Nu se mai arata. —

Culmile-su în neguri,
Vâlile suspina,
Febusu înca ne denéga
Dulcea sa lumina,

Ventulu bate aspru,
Codrulu se desvesce,
Psaltâi totî so departéza,
Nemícu nu traiesce,

Fluer'a cu Echo
Nu se mai îngana,
Nice doin'a nu mai spune
Fapt'a cea betrana.

Unbrele se-asiédia,
Sòrele apune,
Si cu densulu si speranti'a
Copilitiei june.

Ah! s'a dusu ciobanulu
Si copil'a n'are,
N'are cine s'o iubésca
P'asta lume mare.

* * *

Hesperulu declina,
Vine trist'a nópte,
Nòptea, care vèrsa 'n lume
Si mai triste siópte:

„Multu mi-e frica, tremuru,
„Ca vièti'a trece;
„Tremuru ca-o s'ajungu de juna
„In mormentulu rece.“

„Tremuru, tòta tremuru,
„Ca-o se scapu d'in munte:
„Pre ciobanulu cu scumpu nume,
„Ce-lu iubescu serbinte.“

„Nalta Provedintia!
„Fii dar' indurata:
„Lasa-mi cá de suvenire
„Ce-am iubitu odata.“

„Spiritu sempiternel
„Fia-tî, fia mila
„De-u' sermana creatura,
„De a ta copila;“

„Fia-tî, fia mila
„De-u' abandonata:
„Lasa-mi cá de suveniro,
„Ce-am iubitu odata.“ ...

* * *

Ceriulu se 'nsonina,
Nòptea se ascunde,
Si-unu Geniu atotu-potinte,
Astu-feliu i respunde:

„Fia-tî dar' pe voia!
„Inse tu d'in lume
„O se-apuni; ci animiór'a-tî
„Va pastrà — acelu nume.“

* * *

Campii se descépta,
Muntfi-su în verdétia;
Dar' copil'a iubitória
A trecutu d'in viétia.

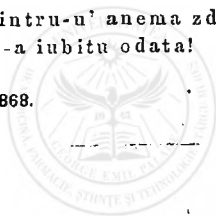
A! ea dòrme colo,
In dumbrav'a bela;
Si pre mut'a ei colina
Plange-u' filomela

Anem'a copilei
Pierdute pe ganduri,
S'a facutu u' flomela,
In acelea tempuri.

Si de-atunci, candu lun'a
Se ivesce lina,
Vecinicu asta paserica
Plange si suspina.

Plange Ea serman'a,
Sente ca-e creata
D'intru-u' anema zdrobita,
Ce-a iubitu odata!

Satu-mare 1868.

X.

Catra Massîmu.

(D'in P. Ovidiu N.)

Cercatu-am adesea cu grige ardinte,
Ca, ce-feliu de donuri d'in Tomi se-tî facu?
Esti demnu chiaru de auru, de-argintu stralucinte;
Ci-acestea de tine donate mai placu.

Avem si fodine, ce-e dreptu pretiöse,
Dar' ce? candu dusimanii nu cedu, se lucramu.
Pre tine e purpuru, vestminte pompöse;
Pre noi? . . . hain'a nôstra nici n' o coloramu.

Sarmatulu se 'mbraca în pieli nelucrate,
Er' sor'a d'in Tomi? nici candu n'a tiesutu,
Ea nu tórce lana, ci numai bucate
Mai frange, si-aduce pre capu de beutu.

Aici? nici pe-unu arboru nu fuge vre-u' vitia
Cu strugari, nici pomii n'aducu alu loru daru,
Si campulu produce numai pelinitia;
D'in fructu se cunósce pamentulu amaru.

Asié, d'in regiunea astu plina de Gete,
De-a giab'a cercatu-am ca, ce se-tâ tramitu;
Dar' éta-u' faretra, si-acestea sagete:
Contrarii-tâ se semtia alu loru ascutitu.

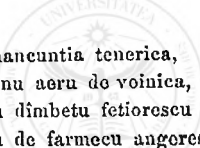
Pr'in partîle nóstre vedf, asté sunt totulu:
Si Musa, si carte, si péna de scrisu,
Mi-e greu o Massîme! ca-aceste-a mi-su donulu;
Dar' tu le primesce cu fragedu surisu.

Satu-mare 1868.

XI.

Cantecu.

Romancuntia tenerica,
Cu unu aeru de voinica,
Si cu dimbetu fetiorescu
Plinu de farmecu angorescu!

Eu mai da-mi a ta guritia
Cu mirosu de garofitia,
Si cu gustu de vinu cerescu,
Cá se mo mai recorescu.

Eu mai da-mi, mai da-mi odata,
Gurisiór'a-lî rourata,
S'o sarutu pe placulu meu,
Cá se scapu de dorulu greu.

Cá se scapu de ce uresce
Sufletulu ce patimesce,
Se potu dîce, ca-am uitatu
Totu amarulu încercatu.

Se me sentu în fericire,
Incantatu de-a ta iubire,
Că unu spiretu colo 'n raiu,
Susu pre-a nemoriei plaiu.

Da-mi, ah, da-mi dar' frumosica!
Acea dulce florica,
Ce suspina ne'ncetatu,
De candu nu o-am sarutatu!

Beiusiu 1863.

XII.

La Elen'a

An der Hoffnung Liebesbrust erwarmet
starrende Verzweiflung. Sch.

Angerela scumpa, suflet'a mea draga,
Cu guritia dulce, cá u' dulce fraga,
Cu duoi ochi ceresci!
Dîna casta, blanda, plina de albétia,
Tu Serafu de gratii, rósa de frumsétia!
Dieu, nu me iubesci?

Vedî, eu cautu la tine cá la-u' stea brilanta,
Candu-mi vini în cale 'n haina eleganta,
Si me totu topescu.
Te privescu cu dîmbetu cá pe-u' virginióra,
Ce învólve 'n sene, 'n mic'a-i anîmióra,
Raiulu meu cerescu.

Si tu totu esti rece, totu nesemtítoria,
Fara îndurare compatimitória,
Ne vrendu nici a scî
Póte nu cunosci dór' flacar'a divina,
Ce consuma pieptulu meu, ce mai declina,
Spre-a se nemicî!

Afla dar' ca foculu, ce me totu muncesce,
Este-amórea pura, care fericesce

Pr'in a sa schintea.....

Este florici'a semtiului crescanda,
La a ta cautare tenera, plapanda,
O idol'a mea!

Norocesce dara pr'in u' convenire.....

Pr'in u' recíproca, intima uníre,

Senulu meu zdrobítu;

Nu me face svava; se-mi urescu viéti'a,
Se me pierdu în lume, cá pe valuri ghiaci'a,
Pana n'am traiitu.

Ah! caci a fi vecinicu fara consolare,

Fara vr' u' sperantia de înaintare,

E prea multu de doru....

Nu fi dar' iubita! totu nepasatória,

Totu îndiferenta cu a ta amóre;

Caci de nu..... vai, moru!

Nu; caci traiulu negru în suspine grele,

Nu póte promite decatu díle rele,

Si-apoi ce-o se fiu?.....

Iubesce-me dara dulcea mea tirana!

Tórna-mi d'in balsamulu, ce alina-astu' rana;

Se nu moriu de viu!

Beiusiu 1864.

B. IEDERE.

Motto:

**Auch die Penaten, sie stellen sich ein,
es finden sich alle Götter wieder,
warum bleiben die Priester nur aus?**

Schiller.

Urme romane pre valea Renului.

I.

In desele-mi escursiuni întreprinse pre valea Renulu, cu scopu de a studiá mai de-aprope scolele germane si cu de-osebi metodulu propunerei intr'insele, n'am intrelasatu de a me interesá si de numerocele monuminte romane, ce se afla si pre aici prin provinci'a ast'a, candu-va romana, intocmai cá pre la noi prin Daci'a, candu-va, traiana. Da, Romanii pre-totu-indenea pre unde s'au asiediatu, cá unu poporu cultu si celebru ce au fostu, au lasatu dupa sine urme neperitorie.

Dar' intrebu: cum au si poté unu Romanu ratecí cá umbr'a, fara a audî, fara a vedé, pre acolo, pre unde marii si gloriosii sei stramosi au sciutu sè edifice atâtea fortaretie grandiose, turnuri si vigilie, sè construe atâtea cai, valuri si se sacrifice atât'a sange nobilu in interesulu nemoritoriului nume de Romanu; fara cá sè nu se petrundia de aduncu respectu, de santa pietate facia cu strabunii sei, fara sè nu se interesedie de cladirile si ruinele maretie ale mosiloru stramosiloru sei?

Marturisescu, eu unul nu potu esprime ceea ce am simțit, candu me aflăm pre ruinele superbului castru de odinora romanu, de de-a-supr'a urbei de asta-dî Durlach (derivatu d'in latinulu: „*Turris ad lacum*,” unde susta si adî turnulu de vighilia, innaltu că de 11. stangeni,) privind departe spre apusu; spre nefericit'a Francia, spre catenatiunea Vogesiloru; sciu inse de siguru, că fără voia mi-a venitu in minte ce am invetiatu, si ce am auditu de atâtea ori prin celea scole germane, că acestu teritoriu frumosu a fostu romanu! da, romanu inca de pre tempulu lui Augustu, alu carui fiu adoptivu Drusu, precamu se scie, a facutu prime:e cuceriri pe malulu dreptu alu Renului, luptandu-se cu gloria in contr'a Sicambriloru, Bructiloru, Cherusciloru si Cattiloru, si intarindu părțile acestea cu forteretie si siantiuri, ce si adî se mai vedu. Oper'a carui-a apoi o a continuatu si completatu fratele seu Tiberiu, care intre Renu si Veseru a infintiatu una pretura romana, intruducundu limba, cultura, moravuri si legi romane. Da, Romanii au pusu petioru potinte in pamentulu acestu-a. Inse-si poporele germane, au cautatu sê iêo parte activa in servitiulu militariu romanu. Estu-moda a servitu si Arminiu (Hermanu) ducele Cherusciloru si alu Tribociloru, in milit'a romana, invetiandu exercitiulu si tactic'a legionariloru romani, prin ce, pre-cumu si prin audaci'a si neprecugetarea locutenintelui Quintiliu Varro s'au nimicitu la an. 9, d. Chr. III. legione intregu, de Romani, in stremtorile silveloru teutoburgice. Varro s'a sinucisu; ér' d'intre cei prinsu multi au fostu parte mactati pre altarele dieiloru Germaniloru, parte dusi in sclavia, spre a pastori in codri vitele Germaniloru. Atunci a eschiamatu Augustu in tonulu unui desperatu: „*Varro, Varro! redde mihi meas legiones.*” Cadavrele si ossamintele legionariloru inse jaceau prin fundulu valiloru, in codrii pustii!

Acì am sè insemnu; cà Germanii au invetiatu cultura, civilisatiune, si tactu militariu de la Romani, ce in curundu a devenitu in detrimentulu cestoru d'in urma, in tocmai cá in dîlele nostre, candu Germanii au primitu industria si progressu, in tote, de la poporulu romanicu, de la Francesi, ce éra-si a devenitu funestu pentru cesti d'in urma. Tote causele analoge producu si efectele analoge? Nu sciu. Sciu inse un'a ce dîcu istoricii, cà: Romanii, nu multu dupa acestea, si-au resbunatu aspru asupr'a Teutoniloru prin Germanicu fiulu lui Drusu, in memorabilea lupta de la Idístaviu, devastandu in fine tóta tiér'a Cattiloru (Hessen) si ducandu in captivitate pre Tusneld'a, socî'a lui Arminiu, si insu-si pre ducele Marcomaniloru pre Marbodu, unde ambii acesti-a si-au aflatu finea vietii.

Acumu inse, cà ce va urmá între Francesii si Germanii seclului nostru? o sciu singuru dieii. Daca analogi'a mai susu indicata se va repetî si in dîlele nostre? ni va spune venitoriulu.

Nu voiu molestá inse pre onor. lectori cu conjecture, nici cu descrierea sentiuriloru, ce s'au sternitu in anim'a mea caletorindu pre valea Necarului, pre care, nu de parte de Ladenburg, a esistatu candu-va o alta: „civitas Ulpiana“ eá Ulp'i'a traiana d'in Daci'a nostra (vedi inscrip. 31.) Nici voiu amintí despre impresiunile de cari am fostu partasiu, vediendu in Baden-Baden-ulu de adî (Aquae Aureliae) locurile, pre unde si-a petrecutu candu-va si mosiulu Traianu, parintele, coloniei rom. d'in Daci'a, scaldandu-me in termele, celea calde, cari semena multu cu apele dela Balanu d'in romantic'a nostra Trasilvania, si suindu-me, dupa cumu dîce Belton, pre culmea muntelui Mercuriu: „ut oculis meis tandem decernerem, quid de anaglyptico illo mercuriali simulacro

statuendum, quod duas in partes diffractum, in summo montis apice jacet," (vedi inscript. 44.) Ci voiu lasá mai bine sè urmeze aci câte-va descriptiuni archeologo-topografice ale profesorului Carolu G. Fecht, (Geschichte der Stadt Durlach) carele de siguru e iniátu multu mai bine in trecutulu si presíntele patriei sale, decâtu sè nu merite tóta atentiunea nostra. Elu scrie sub „IV. tempulu romanu.“ urmatoriele:

II.

Pusetiunile Romaniloru la Dunare, Renu si Main'a au adusu necesitatea posederei vâlii Renului. D'incoio de Renu locuieu totu rase germ. Tribocii, Semetii si Bangionii, unde aflámu noi in tempii acesti primitivi o Germania superiora si inferiora cá provincia rom. estin-diendu-se de la Iur'a pâna la Mogunti'a spre media-di cátra provinci'a maxima Sequanorum. Ér' in decursulu tempului, camu pre la 84 d. C. s'au incorporatu cátra provinci'a superiora renana si pârtile de d'incoce ale tierei nostre, adeca a Baden-ului.

Cum'cá Augustu si prossími sei sucesori au cunoscutu prè-bine insemnetatea confinielor, se vede si d'in impregiurarea, cá ei do locu au concentratu aici II. armate câte d'in IV legione, la-olalta 50,000, cu poporele adjutrice cá la 70,000 fetiori.

Valulu confinariu romanu, care probabilu s'a estinsu de d'in susu de Coloni'a preste Taunu, de pre tempulu lui Domitianu (81—86) pâna la Spessartu, de pre tempulu lui Traianu (98—117) si Hadrianu (117—138) de la Spessartu in linia obla spre sudu-ostu cátra Freudenburg la Main'a, de acolo cátra Jaxthausen, Oehringen

Meinhardt, Murrhardt, Welzheim, Phalbrunn si Kellheim pâna la Dunare. Acestu valu confinariu: limes trans-rhenanus, care a servitu cã arma padãtoria contr'a poporeloru germane, locuitorie de cea-jalta parte a Renului, constã d'intru-o cale mare militaria, lata, parte pardosita, cã unu muru edificatu massivu, pre care se aflau d'in departare in departare turnuri de vighilia cu presiediu intr'insele; inaintea caroru-a se estindeau siantiuri late intarite cu siruri de pari, ér' in dosulu loru steteau in distantie remote castre mari.

Pre langa acestea, teritoriulu de d'incoce alu Renului, dupa-ce a inceputu a fi romanu, avé una multime de cãli crucisiu-curmezisiu, cari, cã parte drumuri militari, parte pentru negociatiune, mediloceau comunicatiunea intre Galli'a, Renu, campuirile si colonisatiunile Romaniloru de d'incoce si de d'incolo de Renu.

Unu drumu mare romanu conduceã de la Veron'a d'in Itali'a superiora prin Tirolu la August'a Vindelicioloru, Günzburg, Geislingen, Esslingen, Canstatt, Veilingen, Bretten, Bruchsal si Speyer; una alta cale de la Speyer cãtra Wiesloch, Sinsheim, Brakenheim, Besigheim, Cannstatt; una a treia de la Strassburg cãtra Affenheim, Gengenbach, Constantia, Feldkirch, Bludenz si Meranu.

In Pforzheim se nimereau 5 cãli romane, la-o-jalta, cari conduceau cãtra Tiefenbronn si Mühlhausen, cãtra Eschelbronn si Kieselbronn si una a patra cale cãtra Ettligen. Acãsta d'in urma mergeã de la Ettligen, preste mor'a de vatta d'in valea Albului pre inaltimea d'intre Busenbach si Reichenbach spre ostu, camu 7 minute sub Langensteinbach preste Bach, si indata éru-si spre ostu dreptu cãtra Dietsenhausen diosu in valea Pfinz-ului, si de la culmea nordica elmendingiana, preste planiti'a inalta, cu câte-va abateri, cãtra resaritu, preinaltimea nordica de la

Brözingen către Pforzheim, pogorându dreptu în anghiulu de langa vechi'a urbe Pforzheim. Preste calea acést'a treceá una álta cale în diosu spre Pfinz către Wilferdingen, si calea nostra, numita calea boiloru, de la Langensteinbach către Durlach. De la Ettlíngen conduceá una alta cale mai îndepártata, preste mor'a de pulvere, către Bickesheim si Rhein-Au; alt'a, ce se cunosce si acumu, preste Ettlíngenweier, Malsch, Muckensturm si Kuppenheim către Baden; alt'a apoi spre nordu, la polele muntelui, ceva-si d'în susu de calea de adí ce conduce la Wolfartweier; de acolo către Durlach si Grötzingen pre valea Pfinz-ului în susu către Söllíngen, în legatura cu calea superiora de la Wilferdingen către Stein, Eisingen si Göbrihen.

Calea montana ce treceá de la Durlach către Weingarten, si asié mai departo, Ettlíngen, Wolfartweier, Ettlíngerweier, este cu tota certitudinea de origine romana. Ettlíngen se vede a se fi fundatu pre tempulu cesarelui Probu 270. În 1802 s'au aflatu între Ettlíngen si Rüpurr remasítiile unei ville romane cu bani, clenodie si mobile de casa. Inca în a. 1480. sub marchionulu Christoforu s'a gasítu în cetatea Fürstencell în apropiarea Ettlíngen-ului una petra monumentale romana, carea a fostu radicata prin: contubernium nautarum de acolo în onorea dieului Neptunu. Petr'a acést'a a fostu straportata în Bavari'a prin epítropii bavaresi, sub marchionulu Filipu (1536—1569) s'a adusu inse sub M. Filipu II. (1569—1588) la Ettlíngen înderetru, si s'a ziditu în murii cetatii aprobe de podulu de pre Albu. (Vedi inscriptiunea 22.)

Despre Baden, latinesce: *Aquae, civitas aquensis, civitas Aurelia, aquae Aureliae*, scimu stát'a, cá a fostu una cetate de bái (scáldi) fundata inca la începutulu seclului 1. prin Traianu si Hadrianu. Caracala (211—217)

ă infrumsetiatu urbea acést'a, Alemanii inse au derîmatu-o in seclulu 5. (vedi numeroasele inscriptiuni.)

Asemenea ni e cunoscutu si Badenweiler cu scaldele sale rom. ce le pastreza pâna adî, totu că fosta colonia rom. Ba si Langenbrücken inca se vede a fi fostu intrebuintiatu totu că bai de cura.

Unde inse nu au descalecatu colonie deosebite, că aici la sorgintii caldi si vindecatori ai Badenului, primele cetăti d'in Germani'a de sudu s'au radica cu deosebire d'in campanjele rom., ce serveau spre scutirea coloniilor.

In giurulu Baden-ului s'au aflatu si o multime de pietre miliarie, leuge, cari aretau departarea taberei de Badenu. Acestea pietre miliarie s'au numitu si pietre aretatorie de leghe, dupa cuventulu celticu leuga, leuge = mila, care insemna o distantia de 7500 urme séu $\frac{1}{2}$ ora (vedi inscr.)

O alta cale rom. conduceă dela Beierteim cătra Rintheim, pre drumulu de acumu dela Karlsruhe cătra Hagsfeld, Karlsdorf, Forst, Roth si St. Leon.

La inceputulu seclului 5. inse, candu poporele germane emigratorie, atātu de la ostu, cătu si de la nordu, au ruptu valulu romanu confiniaru, prin ce a venitu in pericolu in s'a-si valea Renului, Romanii au cautatu sê fia cu luare-aminte la scutirea căliloru si a colonisatiuniloru lor. Deci de aci inainte au edificatu neincetatu castele si zîdiri de aparare in valile Schwarzwald-ului si Odenwald-ului, la gurele apusene ale acelu-a, pre costele si promontoriile siesului renanu, si chiaru si pre siesu.

Remasitiile aflatorie pre valea nōstra ni arata, că acelea fure edificate pre tempulu Romaniloru, că: agri, praturu, vlîe si paduri romane au acoperitu tot'a latitudinea si muntele lateralu alu siesului nostru.

In pieti'a Durlachului numita la „cetatiuia,“ precumu si langa beseric'a d'in Grötzingen, au sustatu, probabilu, vigilie mai mice romane.

In Berghausen baseric'a e asediata pre punctulu celu mai inaltu alu satului, pre ari'a cetätii vechie, pre-cumu se cunoscü pre-bine si pre baseric'a turnurile vechi, ér' in condicele vechie d'in locu, la a. 1532, se afla amintire si despre unu drumu alu cetätii. In Sollingen beseric'a asemenea se afla pre fundamentulu cetätii betrane. Pre usi'a principale stà scrisu a. 1473 ér' pre usi'a stanga laterale inscriptiunea: a n n o D o m i n i M C C C C L X X I I I. La acestu tempu a fostu cu buna-séma si cas'a svatului de adi zîdita totu pre turnulu vechiu. Pre partea ostica a turnului, de-asupr'a culmei corului nou, e zîditu in muru trunchiulu unei statue a lui Hercule. De siguru pre tempulu Romaniloru a fostu pre ari'a bisericeii unu altariu, séu templu alu lui Hercule. In baseric'a cea vechia d'in Remchingen, carea inse acumu nu mai existe, a fostu edificatu (in murii ei) unu altariu alu lui³ Ulisse. In Nöttingen, in cornulu sudicu alu casei svatului, aproape de pamentu, se afla frantur'a unei are romane cu unu baculu de sierpe, apartienetoriu de una statua a lui Mercuriu. In Nöttingen fure inca aflate si 2. pietre miliarie, ér' in Ellmendingen 1, dupa cumu adeca iutre ambele acestea locuri comunicà calea romana de la Ettlingen càtra Pforzheim pre valea Pfinz-ului.

Murii fundamentali ai turnuriloru bisericeiloru d'in Ellmendingen si Weiler, de buna séma au fostu temple pagane (sacella), dupa cumu aràta si rumirea (villa) origineã loru.

In Königsbach, in parietele nordicu alu bisericeii, ni se aràta acuratu unu chipu rom. in reliefu, reprezentandu una femeoa calare; baseric'a d'in Billfingen sta pre una cale crucisia rom. (quadrivium), unde asemenea a potutu fi una colonisatiune romana; in Ersingen s'au gasitu duoi

numi de ai cesarelui Maximianu (276—304); in Killisfeld 1. de la Hadrianu; si in Durlach insu-si, mai multî de la Faustin'a, Probu si Gratianu, totu semne invederate, că Romanii s'au fostu asediatu si pre valea Pfinzu-lui. Ce-va-si intre 250 si finea seclului 4. s'a fostu formatu una linia rom. triplica de aperare pre muntî si pre siesuri, cătra cari e de a se adauge si lini'a Rüpurr-Versau si in fine un'a la Renu.

Esîrile valiloru si catenatiunea muntîloru, au fostu operate prin castele zidite pre culmele, cari serviau de puncte semnalatorie pentru fortaretiele de preste Renu si giuru. Intre acestea numerâmu noi Steinberg-ulu de langa Sinsheim si turnulu de la Durlach, vighili'a de la Pforzheim, etc. asemenea se afla la Wolfartsweier, de-a stang'a pre munte, ruinele unei vighilie romane, cari le-am vediutu insu-mi, si, probabilu, totu un'a asemenea vighilia pre aren'a basericei d'in Grünwettersbach.

Romanii, au cercatu a acoperi siesulu Renu-lui pr'in asiea numitele fortaretie profunde, a caroru esistintia apare la Reilingen, St. Leon, Kisslau, Weiher, Altenburg, Staffurt, Kleinrüpurr si Ettlingen, pre-cumu si baseric'a d'in Hagsfeld stă de buna séma pre ruinele unei asemeni fortaretie. Lini'a a 3a rom. de aperare a fostu la Renu, si a-nume, de la Murgu in susu pâna la capetulu Renului. Ea a servitu spre acoperirea năiloru si contr'a trecerei inamiciloru; ér de la seclulu 4. a servitu spre aperarea Galliei contr'a incursiuniloru inimice. Totu d'in asta cauza aflâmu a se fi ziditu la Renu, cu de-osebire de cesarele Valentinianu II. (364—375) una multîme de: munimenta, castra, castella si turres, si monspiri pre muntele santu de la Heidelberg si fortareti'a Kobur de la Basel etc. etc.

Castelele romane stateau mai vertosu d'in unu turnu liberu-statatoriu in midiloculu unui muru incingu-

toriu, pâna adî admiratu, constatatoriu d'in nesîpu curatîtu de molu si cernutu, d'in varu, bucâti de vasse, cîgle s pietre de balizu, pre-cumu si d'in edificie radicate curundu dupa aceea, pre-cumu suntu si murii de aperare, de la Alt-berstein, pre cari se vedu apriatu a fi fostu zîditi in fug'a mare.

Câ sentinele confiniarie se potu considerâ si praesidia, praetenturae, postatiunile fugitivu deta-siate, stationes agrariae, încungiurate giuru-impregiuru cu grope si valuri de pamentu.

Baden-u'lu, pre-cumu s'a dîsu si mai susu, s'a tienutu de Germani'a superiora, alu carei guvernatoriu a resiediutu în Mainz, pre-candu sub-guvernatorii d'in Worms, Speyer si Strassburg au avutu jurisdictiune a-supr'a ambeloru lature ale Renului. Acestei impregiurâri e dara de a se atribuí, câ episcopatele crestine de mai tardîu d'in orasiere mentionate, si-au avutu diecesele lor in ambe pârtilor renane, ce s'a potutu manifestâ inca si in acelu casu, dupa cumu Vetter se încerca a demustrâ, candu Celtii, ar' fi fostu crestini in-aintea Romaniloru, si episcopii lor se fi avutu resiedintiele in orasiere de preste Renu.

Legionele romane, cari au fostu impartite in Badenulu de adi, au fostu: 1, 11, 98 in Baden; 4, 5, 8 si 14, numai in parte, si a 8. câtu-va tempu acolo si in Pforzheim, ér' de la 130 in partea superioare a Renului; statulu majoru-lu aveau in Strassburg, si in fine a 22 primigenia pia, fidelis numita, a comoratu in acêsta tiera camu la 200 de ani.

Dreptu-aceea, tempulu relativu pacificu a ocupatiunei romane de la 98 pâna câtra 180, a fostu acelu-a, in care vietî'a si datinele romane au fostu indigene la noi in tiera. Cuceritorii cu domnirea lor au adusu in totu respectulu una cultura necunoscuta pâna atunci in vietî'a interna si

esterna a Germaniloru; inse ei au pretinsu dreptu recompensa: posesiunea si averea, tíer'a si libertatea si însa-si limb'a poporului subjugatu.

Romanii au trebuítu sè astupe lacunele. Pamentulu nou-ocupatu a devenitu teritoriu alu cesarului, si numai mai tarrdfu alu statului. Teritoriulu a fostu, parte mare, donatu cá feudu, cu obligamentulu de a prestá servitiu de resbelu pentru densulu, d'in cari familii apoi adesea au resaritu celea mai vechie familie nobile; parte, celoru immigrati, ori chiamati d'in teritoriulu de pre malulu stangu alu Renului, si in parte si Celtíloru remasi aici, cá allocatiune, cu obligamentulu de a solví ore-care contributiune in bani si producte; ér' in parte fú si vendutu.

Provinci'a cesarelui a fostu mesurata. Ambele linie, ce au servitu de base la impartíre, si cari se crucisau in anghiu dreptu, s'au numitu *cardo* cea sudica, si *decumana*, cea vestu-ostica. De aci apoi s'au numitu pàrtile agri *decumani*, si acést'a numire s'a estínsu a supr'a totalitátii pamenturiloru si posesiuniloru impartíte, a supr'a intregului teritoriu rom. d'in Germani'a 'sudu-vestica. Éra locuitorii, dupa celea mai probabile esplficiuni, s'au numitu: *decumates*. Deci nu e delocu drépta numirea germana de „Zehntland,“ pentru-ca nu se póte eruá, sè fi solvitu cine-va diecime pentru pamentu si posesiune in anii primitivi, in teritoriulu *decumatu*. (Comparéza Vierordt. *Bad. Gesch.* 199.)

Locuintiele si castrele fortificate ale Romaniloru, erau in forma cercuala, ori patru-angularia cu 4. portí si unu muru, inaintea carui-a se aflá *pomeriumulu* spatiului mai de-aprópe afara de muru. In fundamentulu multoru orasie de ale Baden-ului se póte inca bine cunósce basea edificàrii romane. Numirea îns'a-si de „Stadt“ e nedubitaveru una deducere d'in cuventulu latinu, *statio*.

Numiri de locuri romano-celtice comprobate se afla in Baden; Constantia = Constanz, Tenedo = Hohenthingen, Mons-brisiacus = Breisach, etc.

Cuceritorii Romani au intrudusu inca in tîer'a noastră și cunoscinti'a, de a se ocupá cu prelucrarea metaleloru și a altoru maestrie, ce servescu recerintieloru și lussului. Asié ni-a remasu de la dînsii și una buna gramada de numiri: der Bäcker (pistor) in evulu mediu, Pfister; der Schuhmacher (Sutor,) Suter; der Töpfer (oflarius) Euler și Ulner; latinulu cuparius e Küfer-ulu, saccularius Säckler-ulu, Murarius Maurer-ulu, tinctor Tüncher-ulu Germaniloru etc.

Legionarii rom. si-duceau cu sine maestrii pre totu-indenea pre unde mergeau dînsii; asié au facutu și in Baden-ulu nostru. Ba și un'a multime de negociatori au cutrieratu pamentulu nostru. La inceptu inse daraverile, d'in caus'a pucîniloru bani au constatu mai numai d'in negociatorii de schimbu, cari inse mai tardîu d'in ce in ce au devenitu mai viue, cu de osebite la Renu, și denariulu de argintu (40 cr. v. a) in valuta cu cursu generalu. Têrgurile inse-si pré-cumu și cuventulu Markt, de la latinulu: mercatus, suntu de origine romana.

Dieii cuceritoriloru inca au descinsu, pre valea Renului. Petrele monumentale, aflate in Rein-Aau, Baden, Bahnbrücken, Dietlingen, Hockenheim, Ladenburg, Mannheim, Nöttingen, Pforzheim, Rohrbach, Stettfeld, etc. ni aráta invederatu, că cu de-osebi la noi a fostu latita adorarea lui Mercuriu, dieulu mercatoriloru și alu peleriniloru. Cele-a-lalte monuminte aflate in: Brötzingen, Heidelberg, Ladenburg, Pforzheim, Riegel, Singen, Wilferdingen, etc. au fostu dedicate lui Jove și dieitiei, aperiației muntîloru și vâililoru. Dian'a romana si-a avutu

petrele sale monumentale cá Diana abnoba aperatoria padurei negre (Schwarzwald) de asta-di.

Cu 200 de ani a. C., Grecii au cunoscutu un'a sílva orcínia, dupa cumu aréta Caesar Bell. Gall. VI. 24., care apoi Romanii o au numitu: Hercynia silva. Cesare díce, cá ar' avé una profundíme de la ostu cátra vestu cale de 60 de díle, si de la sudu spre nordu cale de 9 díle. Schwarzwald-ulu de adí în sensulu strictu, dupa-ce Celtii au fostu precesu, a fostu numitu de Romani: silva abnoba, si dupa numirea germ. de Markwald, Grenzwald, silva Marciana; si in sensu conóretu: Hercynia si guggum hercynium. Éra silva nigra (Schwarzwald) se numesce numai d'în secululu 8.

In fine Pforzheim-ulu d'în apropiare a fostu „pórta Hercynia.“

III.

In Carlsruhe, urbea capitale a marelui principatu Baden, se afla una frumósa si fórté interesanta colectiune de anticítáti rom, adunate de pre siesulu Renului. Acestea monuminte rom. in cátu le-am vediutu, se potu impartí mai bine in a) architectice, b) reliefe si figure rotunde, c) inscriptiuni, d) cosciuguri, urne, e) altarie, divinitáti si f) mobile. Pre noi inse ne intereséza mai de aprópe numai urmátóriele, la descierea caroru-a urmezu Dlui Wilhelm Fröhnér:

Monuminte architectice.

1) Unu pavimentu mosaicu aflatu in 1848 in Stühlingen. Principalea colóre alu întregu retiului e cea alba cu trasure negre, cátra cari in ornamentatiuni se

adaugu inca cea rosia si cea galbena. CampuŃu d'in mirdilocu s'a pierdut, si numai cununele celoru d'oue lature, se afla, adeca numai p'artile curatu de decorare. Partea interna consta d'in 3. campuri de t'ote laturele, adeca d'in unu trei-anghiu, in care se afla unu tulipanu, avendu si de-a dr'apt'a si de a stang'a unu paralelogramu cu radecine de tulipanu si cu arabesce inflorilate. Er' ramele esterne, cu trasure late negre, cuprindu pre base alba mai multe grece implute cu negru; pre o lature inse in numeru duplu, de unde se vede apriatu; c'ac' acestu mosaicu d'intru inceputu n'a potutu fi delocu 'anghiu dreptu. Si cuburile de marmora, nu suntu t'ote pre o forma taiate; corespundu bine inse caracterului tempului ulterioru romanu.

Lespede si caramide cavenate.

2) LEG. VIII. AVG. numita dupa numele lui Augustu. Ac'asta legiune a venitu la Renu mai ant'aiu sub Vespasi-anu, si si-a avutu cuartirulu principalu in Strassburg.

2) LEG. VIII. AVG.

3) LEG. VIII. AVG.

4) LEG. VIII. AVG.

5) LEG. XXII. PRP. = Legio primigenia, pia, fidelis, infintiate de Claudiu. Ac'est'a a comoratu in Mainz done sute de ani.

6) C O H. XXVI v. c. r. = Cohortes Italicae civium Romanorum voluntariorum.

7) COH. I H. E. L. = Cohors I Helvetiorum.

Reliefe si altarie.

3) Capel'a lui Mitr'a s'a aflatu in satulu Neuenheim langa Heidelberg in 1838. Const'a d'in d'oue reliefe in p'etra aren'osa rubra, si d'in mai multe franture architectonice.

Principalulu reliefu in medilocu ni infacisiéza unu tablou cuadratu, representandu jertfirea taurului lui Mitr'a, si înca 14 icóne, anu-tempurile si reprezentatiuni d'in cultulu acestui Dieu. Mitr'a e unu Dieu vechiu-persicu, una divinitate a luminei, fórte grea de intielesu, mai vertosu d'in caus'a sincretismului ce reprezenta. Mitr'a a fostu la inceputu numai personificatiunea dilei, sub ce apoi mai tardîu s'a intielesu Dieulu solariu. Cá atare a fostu onoratu si de Romani. Cultulu lui Mitr'a sa latítu între Romani de la piratii prinsi de Pompeiu, pr'in legiónarii rom. orientali. Acestu cultu si-a ajunsu culmea in florirei pre tempulu lui Diocletianu, si decadinti'a sub Iulianu Apostata, pâna ce in fine la a. 378 fû interdísu de totu, dirimandu-se si grott'a, dedicata acestui Dieu in Rom'a. Acestu mitreu constá d'in imaginele urmatórie:

A. Pre partea superióra in linia orizontale:

1) Iérn'a, a. Unu capu de barbatu, mare, inaripatu, cu gur'a eshalatória: b. Mitr'a cu caciula frigian'a, neimbracatu, estendiendu-si ambele mani cátra unu arborelu, pre care pare cá voiesce a-lu despoiá de frundie.

2) Tómn'a. Mitr'a in imbracaméntulu seu indatenatu ingenunchiandu si cu sagét'a indreptata cátra unu noru, simbolisandu, cum radiele sórelui alunga norii.

3) Diu'a a. Dieulu solariu neimbracatu, tîenendu in man'a stanga una paranchina marina, ér'in drépt'a unu sbiciu, cu care si-mana cuadrig'a preste culmea unui munte; b. Mitr'a in vestminte comune curge dupa Dieulu sóre, si cu man'a drépta lu-apuca de plete.

4) Nóptea. Lun'a neimbracata si-mana big'a (trasura de duoi cai) pre munte in diosu, avendu in drépt'a unu baculu. Pre capulu seu frumosu pórtá disculu lunei cornute.

5) Vér'a. Totu reprezentatiunea de sub nrulu 2, numai cá aici norulu e de-a drépt'a in cornu.

6) Primavér'a a. Capulu lui Mitr'a cu caciul'a sa frigiana apare pre verfulu unui arbore, simbolisandu influ-inti'a binefacatória a radielor solarie a-supr'a plantatiu-niloru. Tempulu incoltírei. b. Capulu Dieului venturiloru, cá sub nrulu 1.

B. Pre ambe părtille laterale, de-a drépt'a si de-a stang'a, in linia perpendicularia. De-a drépt'a:

7) Faptur'a cea robusta a petregenitului Mitr'a. Elu e fàra barba, si ese d'intru-o grupa mare de petre, inalti-andu cu stang'a unu globu (alu sórelui), ér' in drépt'a la-sata in diosu, tiene unu junghiu, (spre mactarea taurului.)

8) In partea stanga unu soldatu barbosu de alu lui Mitr'a desbracatu pàna la mantéu'a care i aterna d'indere-tru de umeri, incopciata de-a drépt'a cu unu nasturelu, avendu si unu velu, ce i tiene perulu. Elu tiene in stang'a una lance, ér' cu drépt'a prinde fulgerulu (simbolulu ploui-loru) d'in manile unui barbatu, imbracatu in vestminte preotiesci, a carui mana drépta, lasata in diosu, tiene tog'a. Intre ambii acésti-a se afla unu altariu d'in 6. ronduri de petre.

9) In grott'a de stanca a lui Mitr'a se vede unu omu (sacerdote) cu barba, dormindu si in partea superióra neim-bracatu. Elu pauséza pre petre, cu man'a stanga sub capu; ér' cu drépt'a-i oboşta si asiediata pre trupu, tiene fulge-rulu (imaginea verei fàra tempestàti.)

10) Mitr'a in vestminte scurte si cu caciula frigiana, de diumetate ingenunchiatu si tienendu strinsu cu ambele mani pre umeri unu discu mare (alu sórelui); Ér' de-a stang'a:

11) Unu tauru pascundu.

12) Mitr'a, scurtu imbracatu, merge cu capulu intorsu inderetru, ducundu taurulu pre umeri.

13) a. Taurulu in fug'a mare si b. Mitr'a in imbracamintea sa comuna, culcatu pre tauru de a lungulu, tienendu-se strinsu de grumadii acestui-a.

14) Mitr'a tienendu pre umeri petiôrele de d'in apoi ale taurului, pre candu capulu si petiôrele de d'inainte ale animalului se terescu pre pamentu. Si in mediloculu tuturoru acestoru-a e mactarea taurului intru-o grotta de stanci:

15) La gur'a pescerei stâ unu tineru (Mitr'a,) cu caciula frigiana, cu brace strimte, si caltiuni, cu tunica fâra maneece, larga la grumadi, si cu unu paliu, care undulandu forméza unu nimbu. Inaintea acestui-a jace la pamentu unu tauru, pre spatele carui-a Mitr'a si-a pusu genunchiulu dreptu, apesandu, cu petiorulu stangu câtra pamentu unu petioru de d'in deretou alu animalului. Taurulu cade in genunchi ér' Mitr'a i tiene capulu in susu cu man'a stanga, si cu drépt'a, intorcandu-si faci'a, i infige stiletulu in cerbice. Pre testicululu jertfei se asiédia unu sierpe, ér' spre grumadii lui sare unu cane. Diosu, de-a drépt'a se afla unu vassu aduncu (spre luarea sangelui), si unu altu sierpe si-intinde capulu spre vassu, probabilu, spre a bé d'intr'insulu. Ér' d'incolo de vassu se pitulesce unu leu.

Mai incolo de una parte se vede bustulu unei femei in chitonu fluturatoriu, acatiatu de umerulu dreptu cu unu nasturu. Sub acest'a Hesperu, standu pre una stanca, apare cá unu june imbracatu in vestminte frigiane, cu petiôrele puse preste-olalta, si cu una facla in man'a-i lasata in diosu; ér' de cealalta parte se vede Luciferulu pre una stanca. Unu tineru de acei-a-si atitudine si imbracaminte cá Hesperu, clatina in drept'a sa una facla aprinsa.

4) Relieflu d'in pétra rosia nasipósa, cu Mitreulu de mai susu totu-odata aflatu. Elu representa pre barbosulu Ercule ofihnindu-se, dupa lunge lupte si fatigie. Elu

se radiema in partea drépta de pal'a sa; ór' preste bra-ciulu seu stangu, cu caru tiene arculu, i aterna una piele de leu. Pre spatele sale inse se vede una faretra.

5) Ara romana, aflata in Brötzingen, di'n pétra arenósa rubra, cu 4. reliefe pre dins'a, cari representa: a. pre Led'a in simplegma, siedîndu pre una base cuadrata, cu lebed'a langa sine. Ea pórtá velu, dealtu-mintrea inse e neimbracata; b. una faptura feminina (Victori'a.) cu una cununa in drépt'a-i lasata in diosu, strîngundu-si cu stang'a vestmintele câtra peptu.

c. Vulcanu, in vestminte scurte de lucru, cari i lasa liberu numai braciule si pieptulu. Cu stang'a tiene clestele, cu drépt'a ciocanulu.

d. Mercuriu golu pâna la clamidea, carea i acoperé umerulu stangu, si carea se pogóra pre spate în incretîture numeróse. Pre capu are unu petasu, de-a stang'a unu bâ-tiu simplu, ér' cu drépt'a arata spre inaltîme.

6) Ara cuadrata d'in pétra arenósa rubra, aflata la a. 1755 in Brötzingen in parietele basericeii: a. unu bustu femininu, (fundatori'a), acoperitu cu unu velu, in una afundatura semicercuale. Sub dins'a inscriptiunea:

J. O. M. = Jovi optumo maximo

HE. S. G. = Heliopolitano summo G. . . .

V. L. L. M. = Voto lubens laeta merito.

b. Victori'a înaripata, in partea inferióre imbracata, cu unu petioru pre una base cuadrata, ér' cu man'a stanga pre una firma votiva, pre care scrie ce-va.

c. Vulcanu, scurtu imbracatu, in partea superióre neimbracatu, stà langa ambosulu (nocovalm'a) seu, cu ciocanulu in drépt'a si cu clestele in stang'a;

d. Una figura asemenea scurtu imbracata, portandu unu atributu, acum trunchiatu. Póte e Jove heliopolitanulu, care pórtá fulgerulu. Cultulu acestui Dieu a fostu

în culminatiune sub Antoninu piulu, mai vertosu în Itali'a, Daci'a, Franci'a meridiana si Afric'a. Ar'a acést'a póte fi d'în secululu II.

7) Ara rom. d'în pétra arenósa galbena, aflata în Renu-Au în cimiteriu. Reliefele ei straordinariu finu luate reprezenta pre:

a. Junone (sospita, mater, regina) în credemnonu si chitonu lungu, incretítu, si cu perulu ornatu cu una diadema. Ea are în stang'a unu crinisoru, ér' în drépt'a lasata în diosu, turte de ale arderei, cu cari nutresce pre sierpele, ce se radica la petiórele ei. Langa dins'a stá favorit'a sa pasere, paunulu, pre unu pilastru cavatu si cu unu capitu incoronatu;

b. Apoline cá Ephebe, golu pâna la umerulu stangu, care e acoperitu usioru cu una clamide. Elu are petiórele puse preste olalta, ér' capulu ornatu cu unu diademu asemena radielorú sórelui; si pre spate arcu si faretra (tocu cu sageti.) În drépt'a tiene unu strugure, cu care nutresce pre draconeles de la petiórele sale; ér' cu stang'a si-strînge vestmintulu cátra siolduri. Intru-o parte stá pre unu trunchiu de arbore formincele seu;

c. Ercule golu si barbosu, cu una piele de leu pre umerulu stangu, ale carui unghie aterna în diosu departe. Elu are una tulba de sagete pre spate, în stang'a una pala lasata în diosu, ér' în drépt'a merele Esperideloru.

d. Minerv'a, cu unu peplu lungu, cu panceru solzосу, de-a drépt'a, cu una lance înalta, în stang'a-i lasata în diosu unu scutu, ce-lu proptesce de una base. Coifulu ei e decoratu cu unu calu inaripatu. Ér' la una parte pre una consola se vede favorit'a ei pasere bufnit'a (buha, cucuveica.)

8) Ara rom. d'în pétra arenósa rosia, aflata în Renu-Au în cimiteriu, cu figurele:

a. Iunone cu velu si peplu lungu, ce de-a drépt'a i lasa sínulu liberu, in stang'a esté unu crinsioru, ér' drépt'a ei e lasata in diosu;

b. Mercuriu juvenilu, голу, la capu inaripatu, in stang'a se vede unu baculu cu sierpe pre densulu. Drépt'a-i lipsesce.

c. Ercule neimbracatu, are de-a drépt'a una pala, de-a stang'a mere esperide. Intru-un'a parte se vede aternandu una piele de leu;

d. Minerv'a cu coifu si peplu, de-a drépt'a are una lance, ér' in stang'a pórtá unu scutu. In cornulu d'in susu, paserea sa símbolica, bufnit'a.

9) Ara rom. d'in pétra arenósa rosia totu d'in Renu-Au, are tóte reliefele si figurele in tocmai cá cea de susu.

10) Ara rom. d'in pétra arenósa rosia, aflata in Brötzingen, are figurele:

a. Iunone in vestmentu lungu, cu drépt'a lasata in diosu, in stang'a are unu crinsioru;

b. Apoline, desbracatu, are de-a stang'a unu strugure, cu drépt'a nutresce unu animalu;

c. Una fameia in vestmentu lungu, jocandu. Ea tiene in drépt'a-i estinsa unu taiერიu cu ce-va ardere, ér' cu stang'a vestmintele sale;

d. Vulcanu in vestmentu scurtu de lucru, standu langa ambosulu seu si tienendu in drépt'a ciocanulu, in stang'a clestele.

11) Ara rom d'in pétra arenósa rosia. Unde s'a aflatu nu se scie. Ea reprezenta pre:

a. Iunone cu chitonu si credemnonu lungu. Are de-a drépt'a unu sierpe, cátra care-i este si capulu intorsu, si pre care-lu nustresce cu turte de ale arderei. De-a stang'a este unu sceptru inaltu, ce-lu asiédia pre una base scunda;

b. Mercuriu desbracatu si numai de-a drépt'a acoperitu cu clamide. Cu drépt'a si-tiene capulu, stang'a i lipsesce.

c. Hercule, desbracatu, in drépt'a-i lasata in diosu tiene una pala;

d. Minerv'a cu una cuirasa pre capu, in vestminte lunge, in man'a-i stanga, proptita de una base mica cuadrata, tiene unu scutu rotundu, ér' in drépt'a una lance. Capulu si-lu tiene càtra stang'a, unde siede bufniti'a pre una consola.

12) Ar'a rom. d'in pètra arenósa rosîa. Unde s'a aflatu nu se sciea:

a. Minerv'a cu coifu rotundu, in stang'a lasata in diosu are una lance. Langa ea stà bufniti'a pre una consola mica;

b. Iunone in vestminte lunge, cari i lasa desvelita numai partea drépta a peptului, si cu credemnonu.

Ea are de-a stang'a unu crinisiuru; ér' drépt'a lasata in diosu;

c. Marte, desbracatu pâna la clamidea, carea i aterna de umerulu stangu. Elu are man'a drépta lasata in diosu, ér' pre capu unu coifu stufosu;

d. Hercule desbracatu, cu pielea de leu pre braciulu stangu si cu drépt'a tienundu una pala, paratu spre bataia. Lupt'a pare a fi cu leulu nemeicu:

13) Aitariu essagonalu d'in pètra arenósa rosîa. Elu are: a. una figura barbósa (Saturnu?) in drépt'a lasata pre peptu tienendu una arfa orientale, ér' in stang'a lasata in diosu ce-va atributu (póte fructu) ce nu se póte eruá; b. una figura barbósa necunoscuta, are pre peptu in drépt'a unu stiletu, ér' stang'a lasata in diosu;

c. Una femea, imbracata, in partea inferióre, tienendu asemenea pre peptu in drépt'a unu stiletu, ér' in stang'a, lasata in diosu, ce-va-si fructu;

d. Marte in chitonu scurtu, are dé-a stang'a unu scutu rotundu, ér' drépt'a radicata. La una parte stà unu sagnetoriu;

e. Mercuriu desbracatu cu capulu inaripatu, si cu drépt'a tienendu una punga pre peptu, ér' cu stang'a unu atributu ce nu se póte destinge.

14) Altariu d'in pétra arenósa vineta-sura, aflatu in Düren langa Pforzheim la 1754. Ea respresinta a. pre Hercule si Anteu in lupta. Ei sunt de faptura scurta inse vigurósa, robusta; b. Hercule neimbracatu, ingenunchiandu cu petiorulu dreptu pre cerbóic'a cherintica si tienendu cu ambele mani ramurósele ei córne. Vestminte, sagetî si arcu jacu langa dînsulu; c. Perseu, fâra vestminte, cu tulb'a pre spâte cu partea superióre a corpului ce-va-si plecatu, tienindu cu sagét'a contr'a unui animalu marinu. ce pare a nevalí spre dînsulu. Acestu monstru e cu unu capu comunu de animalu, inse cu spinare perósa, cu códa de dracone incolacita si cu aripe. Langa dînsulu apare si Andromed'a desbracata, legata de stance. d. Hercule sugrumandu leulu ne-meicu. Langa dînsulu e pal'a sa.

15) Altariu d'in pétra arenósa sura, aflatu in murii basericei vechie d'in Remchingen, inca in mediloculu seclului trecuru. Trei lature contienu reliefele: a. Odiseu trecundu pre inaintea sireneloru. Nai'a e condusa de duoi servi vesletori, d'intre cari unulu pare a fi imbracatu. In medilocu e catargulu, de care e legatu Odiseu, partea superióre a grupei e franta; b. trei sîrene de faptura feminina; càtra partea superióre inaripata a unei virgine, obvinu cod'a si petiórele d'in sioldu in diosu ale unei paseri. Cea d'in medilocu sufla d'in siringa (fluera); ér' cea de-a drépt'a tiene la gura unu instrumentu musicalu pastorescu. A trei'a in pusetiune mai comoda, sufla in flauta.

c. Una sîrena, siede pre pamentu radiemandu-si braciulu dreptu de unu capu de omu, pre care lu-atinge si cu stang'a. Langa dins'a stà si unu omu barbosu, infasiuratu intru-o mantea, si cu capulu întorsu càtra sîrena, avendu petiòrele puse prestec-olalta si braciulu proptitu de unu batiu.

16) Dóue relicfe d'in pétra arenósa sura. Ele representa:

a. pre Iunone in vestmentu lungu, de-a drépt'a nutrindu draconele, ér' in stang'a avendu unu scrinisoru.

b. Hercule desbracatu, cu pielea de leu pre unu braci, cu pal'a in drept'a-i' lasata in diosu, si cu merele Esperideloru in stang'a.

17) Reliefu in pétra arenósa rubra, aflatu langa Landenburg in partea asié numita „Lustgärten“ unde a fostu coloni'a ulpiana (vedi si inscript. 31.)

a. Mercuriu proptitu de unu arcu, golu pàna la tunic'a ce-i acopere peptulu si umerulu stangu, capetulu carei-a lu-tiene cu stang'a, formandu unu sînu. In drépt'a are unu caduceu, ér' diosu se vede unu capu de berbecu.

18) Statu'a Dianei, aflata langa Mühlburg in a. 1850. Ea apare in chitonu doricu de venatoria, incretîtu si cu caltîni scurti, cu una cingutoria pre sioldu, si cu unu ornamentu pre peptu, asemenea unei bulle italicce. Pre spatele ei aterna faretr'a, d'in care trage cu drépt'a una sagéta ér' cu stang'a se proptesce de una stanca, la pólele carei-a apare unu cane venatoriu cu unu iepure prinsu. Pre basea statuei e inscriptiunea:

DEAE ABNOBE LVCILIVS MODERATVS VSM.

Inscriptiuni.

19) Arula d'in pétra arenósa sura, aflata in Baden la a 1843 cu inscriptiunile:

MATRI DEVM
C. SEMPRONIVS
SATVRNINUS 7
COH. XXVI. VOL. C.
V. S. L. M.

20) Lespede votiva d'in pétra arenósa rubra, aflata in Welschthal la 1843 cu inscriptiunile:

IN. H. D. D.
I. O. M.
IVVENALIVS
MACRINUS VICA
SENOT. MACER. DSD.

21) Arula d'in pétra arenósa rubra, aflata langa capel'a lui Mitr'a in Neuenheim la 1838.

I O M
SACRUM
CANDIDIUS
QVARTVS
VSMLLM.

22) Lespede votiva d'in pétra arenósa rubra, aflata in Baden la pólele muntelui Schlossberg in a. 1748. Intru tóte sémena cu cea d'in Ettlingen, despre care am insemnatu mai susu că se afla zidita in murii cetatii aprópe de fluviulu Albu. Ea reprezenta pre:

Neptunu standu, golu pana la man- IN. H. D. D.
tėu'a-i increfita, ce i acopere peptulu D. NEPTVNO
si umerii. De-a drėpt'a tiene unu CONTBERNIO
delfinu, őr' de-a stang'a furc'a cu trei NAVTARUM
dinti. Langa d'insulu stă si unu CORNELIVS
monstru marinu cu aripe si cu crėsta ALIQVANDVS
inalta. D. S. D.

23) Altariu votivu, micu, aflatu in Lobenfeld la
1844:

GENIO
APOLLINIS
EXORATUS
ET SECVNDA
VSLLM.

24) Arula d'in pėtra arenosa sura, aflată in Iffez-
heim:

MERCVRIO
C. I.
SECVNDIVS
V. S. L. L. M.

25) Pėtra dedicata lui Mercuriu, aflată in satulu
Balg, langă Baden, la a. 1804. d'in pėtra galbena:

MERCVRIO
Q. CAECILIVS
SOLLEMNIS
VSLLM.

26) Arulă d'in pėtra arenosă sură-galbena, aflată in
Hockenheim la 1846:

VISVICIO
MERCURE
SENILIS
MAS SE
V. S. L. L. M.

27) Arula d'in pétra arenósa sura, aflata in Steinbach:

MINERVAE
AENEATORES
COH. I. SEQ.
ET. RAVR. EQ.
VSLLM.

28) Pétra dedicata lui Hercule si Minervei, d'in pétra arenósa galbena, aflata in St. Leon langa Wiesloch:

MINERVAE
ET
HERCVLI
L ANTONIVS
MATERNVS 7
COH. XXIII VCR

29. Arula d'in pétra arenósa sura, aflata in Eigeltingen la a. 1859.

IN. H. D. D.
DEO. SIL.
VANO
CLE
EX. V. S. L
L. M.

Monuminte istorice.

30) Pétra monumentale în onórea lui Traianu, pusa de legiunile 1. si 11. la anul 98 d. Cr. aflata în 1809.

IMP. NE RVA TRA.
IA PONT IF MAX.
LEGIADIL EG. XIC.

31) Monumentu, aflatu în Ladenburg pre valea Neckar-ului la a. 1858. si anume pre campulu numitu „Lustgärten“ unde se afla fórte multe monumente rom. Aici a fostu candu-va cetatea lui Septimiu Severu, numita Ulpia (R. P. SVA VLP = republica sua Ulpia) dupa numele lui Traianu, dupa cum se vede d'în inscriptiunea urmatoria, despre care am amintitu si mai susu:

i M P. C Aes
L. SEPTIMIO
SEVERO
PERTINACI
AVG
CIVITAS
VLP. SUA.

926

32) Tabula cu inscriptiuni, dedicata intru onórea lui Aureliu Antoninu Aug. (Caracalla) d'în pétra arenósa rubra. Inca în a. 1533. s'a aflatu zídita „in turri Paroch. ecclesiae iuxta Thermas Marchionis Baden.“ si mai tardu „in fornice templi“ si totu mai tardu „ad introitum templi collegiatae ecclesiae, sub turri a sinistris“ în Baden:

M. AVRELIO
ANTONINO
CAES. IMP. DE
STINATO. IMP.
L. SEPTIMI. SE
VERI. PERTIN
ACIS. AVG. FILI
o RES. P. AQV.

33) Fragmentu d'in marmore albu, aflatu in Baden,
in piéti'a d'in susu la a. 1848.:

Imp. CAESM Aur.
AntoNINVS Plus fel.
invictVS AVG Parth.
mAX. GERM. max.
TRIB. POT. XVIII
Cos III pater pat.
RIAE II
OIII

34) Pétra fontenaria, arenósa, rubra, aflatu la a.
1860. in Oos-Scheuern. In mediloculu ei se vede unu leu
cu gur'a cascata (cá fistula spre curgerea apei) cu inscrip-
tiunea:

COH. XXVI.
VOL. C. R.

Ér' d'in susu, intru unu campu semi-cercualu, dóue
animale fantastu, cu corpu de pesce si cu capu de capra
(capricornulu, insignulu cohorteloru) tienendu ambele unu
globu. De-a stang'a si de-a drépt'a apare ithuphaliculu
Erme barbosu (solulu Dieiloru, Mercuriu.)

Monuminte sepulchrale.

35. Pétra sepulchrale aflata în Weiler-Sulzbach langa Ettlingen la a. 1813. Pre unu scaunu latu cu bracia, se vede siedindu una figura barbatésca, imbracata cu tunica pâna la genunchi, si tienendu în ambele mani pre sênu unu sulu desfasciuratu de papiru. Êr' de-a drépt'a, siede una femeia în haine lungi, tienendu una cosiercutia cu mere.

Pre basea petrei e inscriptiunea:

I. H. D. d. DS. AER. CVR. ET. DI. M. L. IMIT.
VETER. PATERNVS. ET. ADIE. PATER. =

In honorum domus divinae. De sub aere curavit et dinariis mille locum imit, Veterius Paternus et Adiecta Paterna.

36. Inscriptiune sepulchrale d'în pétra arenósa rubra. De-a supr'a inscripteloru e trianghiulu sepulchralu, decoratu cu frundie si în midilocu cu una flóre, asemenea si pro ambele margine. Êr' sub testu e unu caru rom, cu 4 rôte si duoi cai, cu cosiu impletitu (benna) si cu cuplea rotunda. D'inainte siede aurig'a (visitiulu) imbracatu în mantea soldatiésca, tienendu cu ambele mani frenele si una vergea si cu petiórele pre oistea carului:

DIS MANIBVS

L. AEMILIVS. L. F. CLA.

CRESCENS. A. RA.

MIL. LEG. XIII G. M. V. VALERI

BASSI. ANN. XXXIII STIP. XIII

L. AEMILIVS. MANSVETVS

ET. L. AEMILIVS. ALBANVS

F. R. A. T. R. E. S. I. D. E. M. Q. U. E

H. E. R. E. D. E. S. F.

C. V. R. A. V. E. R. V. N. T.

37. Inscriptiune sepulchrale, d'in pétra arenósa rubra, totu-odata si totu intr'unu locu in Baden aflata cu cea de mai susu, la a. 1626. De-a supr'a inscripteloru se vede unu festonu in basreliefu si unu treianghiu infrumsetiatu cu frundie si flori. Er' de desubtu se vede una sapa cu códa scurta (apta de a iucr'á cu d'ins'a la siantiuri), si unu cosoru cu taisiu latu.

L. REBVRRINVS
L. F. CL. CANDIDDVS
A. RA. MIL. CoH. XXVI.
VoL. C R ANICI VIC
ToRIS. STIP. XIII.
H. F. C.

Pétre miliarie.

38. Pétra aratatória de leuge d'in pétra sura cilindrica, cu base cuadrata. Despre acést'a amintesce Dyhlin la a. 1718: inscriptio. cuidam colosso insculpta, qui olim in monte prope Badenam vulgo Stuffeberg neglectus jacuit, jam in horto collegii S. J. erectus horologium solare sustinet."

IMP. CAES. M. AVRELIO ANTO
NINO PIO FELICE AVG PAR
THICo MAX. BRITANNICo MAX.
PONTIFICE MAX. PPCoS III
PROCOS CIVITAS AQVENS.
AB AQVIS LEVG. III.

39. Pétra miliaria d'in a. 213 d. C., aflata in Nöttingen la a. 1748. cu inscriptiunea:

IMP. CAES. M.
AVRELIO
ANTONINO
PIO. FELICI. AVG.
PARTHICO. MAX.
IMO. BRITANNI
CO MAXIMO PON
TIFICI MAXIMO
tr. pot. XVI. COS. III p. p.

40. Miliariu de alu lui Eliogabalu (d'in a. 218?) d'in pétra cilindrica, arenósa, rubra, aflata in cimiteriulu d'in Elmendingen la a. 1754.

IMP. CAES. DIVI SEVER
NEPOTI DIVI ANTONI
NI mag. filio M. AureL
Antonino Pio fel. aug.
pontif. max. trib. pot.
cos. patri patr. civ. A. Aq.
ab AQ. L.
XVII.

41) Miliariu d'in a. 220 d. C. d'in pétra arenósa rubra, aflatu in Renu-Au:

Imp.
cæs. DIVI SEVERI PII
nepOTI DIVI Antonini
pii magni filio M. Aurel.
Antonino pio felici
aug. pontif. max. tribun.
potest. III. COS. III. p. p.
pro COS. C. A. aq.
ab AQ. LEVG.

42) Miliariu d'in pétra arenósa sura d'in a. 222 d. C. pusu sub M. Aureliu, Severu, Alessandru, si aflatu intre Sinsheim si Steinbach la a. 1659.:

imP. CAES. DIVI
SEVERI. PII. NEPOTI. DIVI
ANTONINI. MAG. PII. FILIO
M. AVREL. SEVERO. ALEXANDRO
PIO. FELICI. AVG. PONTIFICI
MAXIMO. TRIBVNITIAE
POTESTATIS. COS. PATRI. PATRIAE
C. A. AQ. AB. AQ.

L III.

43) Miliariu d'in pétra cilindrica, arenósa, sura, cu base cuadrata, pusa in a. 222 d. C. si aflatu in Nöttingen langa Pforzheim la a. 1533.

IMP. Caes. divi SEVERI PII
NEPOT. DIVI ANTONINII. PII
MAG. FILIO. M. AUR. SEVERO
ALEXANDRO. PIO. FEL. AVG
PONTIFICI. MAX. TRIBVNICIE. POTES
CoS. PATRI. PATRIE. CIV. AVR. AQ
AB. AQVIS. LEVG.

XVII.

44) Inscriptiune pre muntele Mercuru in Baden, aflatu la a. 1545. pre muntele Staufenberg, si strapusa la a. 1760 intru-o capela, edificata de marchionulu Ludovicu Simpertu. De-a supr'a inscriptiunei e figur'a lui Mercuriu in reliefu. Elu e cu capu inaripatu, avendu de-a stang'a bat'a cu sierpe, si de a drépt'a una tasica (punga).

Intru-o parte apare unu capu de tiapu. Ér' petiôrele lip-
sescu:

IN. H. D. D.
DEO MER
CVR. MERC.
I. P RVSø.

45) In murii besericei d'in Eutingen se afla una pétra
cu inscriptiunea:

SENECIE AVIORVM
SOLEMNIS E ROMA
ARRVNTIA VICTORIA
MATER

P. C.

46) Altariu rom. aflatu langa Seesbach pre tier-
murele Renulu la a. 1740. cu figurele mitologice:

a. Junone, cu vestminte lunge si cu manile lasate in
diosu. La petiôrele ei se vede unu stelpsioru cu base, pre
care a potutu fi paunulu;

b. Mercuriu, neimbracatu si cu capulu inaripatu. De-a
stang'a are una bâta cu sierpe, de-a drépt'a una punga,
ér' la petiôre unu capu de berbece;

c. Ercule golu, de-a drépt'a are una pala, de-a stang'a
unu discu de aruncatu;

d. Minerv'a cu coifu pre capu, si cu peplu lungu; in
stang'a are una lance, drépt'a lasata in d.osu, ér' la petiôre
una buha.

C o s c i u g e .

47) Unu sarcofagu d'in pétr'a arenósa rubra, ce
s'a aflatu pâna in 1852. langa baseric'a d'in Seckenheim.
Pre coperementu se vede una cruce latina in basreliefu si

urmele duoru manunchi de feru. Cosciugulu are si catafalcu (capetaiu), pre care sunt taiate literele: I. W. F. H, r. ERVT. si in midilocu una gaura rotunda spre accelerarea putredirei cadavrului pusu intr'insulu.

48) Cosciugu de pétra d'in seclulu 4. aflatu in Rheinzabern la a. 1851. coperementulu are form'a unui coperisiu cu fruntitia. Intr'insulu s'a aflatu urmele unui cadavru femininu, cu ornamente fem. si cu vre-o 700 numi de 'arama, de sub dinasti'a lui Constantinu.

49) Cosciugulu unui legionariu rom. in terracotta, aflatu in Rheinzabern la a. 1851. in forma prismatica: dóue lespede de lutu, lunge, acoperite d'in diosu si d'in susu cu lespede cuadratice. Un'a, are inscriptiunea: LEG. I. ADI. = legio I. adjutrix. Acésta legiune a venitu la Renu sub Vespasianu in contr'a seditiunei Bataviloru, si a stationatu in Mainz vre-o 33 de ani, pâna ce Traianu o a dusu, d'impreuna cu legiunea XI. claudia, in contr'a Daciloru, de unde nu s'a mai intorsu la Renu. Asié dara acestu cosciugu fù asiediatu aici între a. 70—100. d. C.

50) Cosciugulu altui legionariu, aflatu totu acolo, una prisma, laturele lungimei i sunt formate d'in 4 lespede de lutu. Candu s'a aflatu, a fostu plinu cu cenusia si ossa de animalu.

M o b i l i a r i e.

51) Mésa rom. d'in pétra arenósa sura. Lespedea ei are margine ce-va-si aredicate si vergate. Petiorulu pre care e asiediatu lespede, e in form'a unui stêlpu, cu stratu cavatu, la verfu si la base ornatu cu figure architecticu lucrata. Tóta més'a a fostu lucrata cu atare instrumentu de strugitu. D'in diosu se mai afla inca si unu pripiciu,

ce a fostu de siguru implantatu in pamentu. Més'a acést'a s'a aflatu in Ettlingen la a. 1845.

52) Fragmentulu unei móre de mana (mola trusatilis) aflatu in Baden la a. 1848. D'in laintru are form'a unui sectoru cercuale, dungatu.

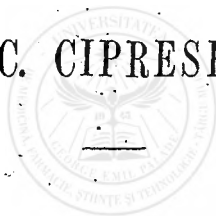
Sè ni se permita inse de asta-data a terminá. Monumînteles mai susu insirate, in cea mai mare parte a loru, au fostu espuse, pâna la anulu 1858 in Museulu paleotecnicu, radicatu inca in a. 1804 in Baden-Baden. Acelu Museu a portatu firm'a:

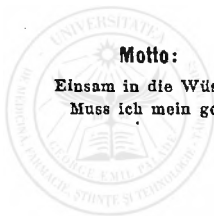
„Monumenta haec qualiacunque
romanae dominationis cultusve
deo Mercurio habiti, passim in
terris badensibus vicinisque
regionibus detecta, in memo-
riam gentis quondam late per orbem
errarum imperantis conqui-
ri et in hoc museo collocari
iussit Carolus Fridericus s. r. i. elector.
anno MDCCCIV.“

Dar' noi Romanii de pre classiculu pamentu rom. alu Daciei traiane, candu vomu se avemu asemeni Musee, cá acestu-a si cá multe altele, ce se afla mai pr'in tóte orasiele lumei civilisate, pentru scumpele relicvie ale: „gentis quondam late per orbem terrarum imperantis“ ale mosiloru stramosiloru nostri?

Carlsruhe 1871.

C. CIPRESE.

Motto:

**Einsam in die Wüste tragen,
Muss ich mein gequältes Herz.**

Schiller.

I.

Unu remasu bunu dela Beiusiu.

(Sueniru fostiloru mei conscolari.)

Dar' anema nebuna! en spune, spune-mi mie,
De ce te-atrage sfer'a in care ai statutu?
De ce-tî formedi adesca dorintî atatu de viue
D' in celea, cari odata au fostu, înse-au trecutu?

De ce pronuncî-adio! cu facia desperata,
Si plangi ah, plangi cu gemetu aduncu, întristatoriu?
Au nu cunosci, ca 'n urma totu ai se faci o-data,
Si-o despartîre-eterna de totu ce-e trecutoriu?

Au nu scii ca, cá tempulu vai! tôte-su schimbatórie,
Ca, omulu nu e 'n lume de-catu unu peregrinu?...
O nu fi dar' tu-acuma atatu de semtîtória,
Candu vedî ca astu-feliu cere comunulu nost'u destinu.

Ér' tu ah, nelucîre, ce 'nsuffi fantasi'a,
Ce 'nspiri în juventute chimerici nebunii!
De-ai sci ce jocu fatale produci pr'in reveri'a,
Cu care sapi mormente la-atatea anemi viii!

De-ai sci ce 'nslatiune e trist'a-tî magulire,
Ce tavelesce teneri în negre mî.....,
Credindu sioptirei tale spre lung'a loru caire,
Nu-ai cutesá pr' în tr'îns'a marire se-tî ascrii!

Dar' o, de ce nu scimu noi, ca ce-e acést'a viétia?
Catî potu în labirintulu acestu-a desperá,
Batutî de sórtea aspra, cá fructele de ghiacia,
Si persecuatî ah! pana nu potu nici respirá?

* * *

Ci sórele apune, Hesperulu blandu resare,
Versandu lucóre dulce pre siesuri si pre muntî,
Si gratiosu-i purpuru, ce magicu reapare,
Resbate culmea 'nalta a codriloru caruntî.

Resbate si palesce cu radie moribunde,
Cu oscilare svava în eteru greii nuori.
Ah, sóre, splendidu sóre! mai stai si nu te-ascunde,
Caci debilulu meu sufletu înnóta 'n dulci fiori. —

Provinci'a verdíia de sêlbe 'ncorunata,
In carea fui, dispare, cá pîcl'a 'n dîori de dî,
Ma éta ca ne-apuca si nóptea, luminata
De lun'a blanda, carea, acumu chiaru resari.

Bihorulu înca falnicu cu fruntea sa cernita.
Cá unu súperbu gigante cu aeru martialu,
Totu fuge, se departa, si 'n urma —'ntr' o clipíta
Se-afúnda 'n cétia-etera, în desulu seu voalu.

'Nainte dar'! caci lumea cu bracĩele deschise,
Si venitoriulu p̃ote maretiu (?) desfatatoriu (?)
Me-asc̃epta, înse Dómne, cu planuri neprecise;
Cá marea se me 'nvetie a fi navigatoriu!

Adío dara Muse, ce 'n astea locuri sante,
Mí-atî isvoritu nectarulu cerescei luminari!
Adío! cí mai cresc̃e sí aite multe plarte:.....
Se-si uite sí natiunea a sale suspinari!

Oradea 26. Aug. 1864.

II.

Catra-o calugarítia.

Nemicu sub coriu statornicu,
ci totu desiortatiuno.

A. M.

Erai cá o flóre, vlestaru desvoltatu,
In semtíro viua spiritu esaltatu,
Erai cá-auror'a cu modestu surisu,
O realitate de poeticu yisu;
Cá o blanda Dîna cu senu voluptosu,
Cá o primavéra cu unu cériu frumosu,
Candu ne-afámu pre malulu unu-i rîurelu,
Ce-alergá pre siesuri tainicu, usiorelu,
Candu plangeamu dulcutia! plansete de doru
Si — jurámu cu lacremi primulu nost'u amoru.

Tu privéi regiunea, ce te încantá,
Eu împregiurarea . . . ce me fragmentá,
Tu-ascultai la-a undei tenerelu suspinu,
Eu la-o vòce 'nalta, la alu meu destinu,
Tu-mi dîcèi: „vedi, astu-feliu cá acestu pîrêu,
„Tu cu-a mea dorintia, eu cu dorulu teu,

„Trece-vomu pr'in viétia linu si fericitî,
„Ici în senulu tierei, langa-ai nost'i iubitî.“
Candu plangeamu dulcutia! plansete de doru
Si — jurámu cu lacremi primulu nost'u amoru.

Io-tî dîcém: „Ermina, dulce angerelu!
„Ah, de vrei tu-acést'a, ica acestu anelu,
„Si me iérta-odata se te strengu cu focu,
„Caci-tî juru credintia în acestu-a locu.
„Ér' acuma vino, da-mi unu sarutatu,
„Símbolu de unire, de amoru curatu;
„Caci ti-oiu fi si míre de-a vrea Domnedieu,
„Ér' tu-a mea mirésa sufletielulu meu!“
Candu plangeamu dulcutia! plansete de doru
Si — jurámu cu lacremi primulu nost'u amoru.

Inse Dómne sante! ce de stramutari,
Ce de rezultate pline de 'nstristari
Ne-a produsu în lume, de candu ne-amu iubitu
Tempulu, caletoriulu estu neadormitu:
Reducandu ah! tóte, tóte ce-amu speratu,
Ma si venitoriulu nost'u imaginatu,
La-o ilusiune chiaru, ce nici visá;
Nu poteamu o dragal far' a nu uitá,
Cum plangeamu o data plansete de doru
Cumú jurámu ah! primulu, primulu nost'u amoru.

Vedî dar' vedî iubita! cumu ne-á flagelatu
Sórtea, crud'a sórte, candu a isolatu
Pre a mea ursíta de alu teu ursítu,
Candu pre mine scumpa tu m' ai paresítu.
Vedî, si tu de-atuncea te totu canonesci
Intru-unu schitu, departe de estea lumesci,

Si me totu intrebi: de-tî iertu pentru-unu pecatu,
Pentru juramentulu, care lu-ai calcatu? :
Da, 'tî iertu; ci si tu, se uitî ori-ce doru;
Scii, ca pentru tine nu mai este-amoru!

Blaslu 1865.

III.

Eu si artist'a ***.

Moine Muse fühit die Schäforstunde.
Schiller.

Asculta, mediulu noptii! si eu, o! eu sermanulu,
Nici la-asta vreme înca nu potu se atîpescu,
O nu; eu n'am odichna, caci viermele dusimanulu,
Ce-mi rôde frulu vietii, me mustra câtu traiescu.

Vighiezu si-acuma, înse, cá sêntinel'a trista,
Ce cade 'n desperare pe tiêrmulu stramosiescu;
Si cautu cu complacere la tener'a artista,
Ce dôrme încantata de visulu ei cerescu.

Ah! sciu ca ea visédia o tiéra defatata,
Si 'ntr'îns'a pe-o colina — unu june frumosielu,
Unu pastorasiu, ce scôte d'in struna farmecata,
Melodii rapitôrie cu bôcetii tenerelu

Intóna-i dar' baiete cu arf'a pastorale!
D'in fluer'a-ti doiósa accentu de veselii,
Caci anem'a ei plina de doru semtiementale,
Iubesce isvorîrea cerescii armonii.

Intóna fratiórel cu lir'a stramosiésca
O doina esaltata d'in campii elísei,
Intóna si inspira amóre angerésca,
Amóre inocenta d'in ochii-tí frumosiei.

Caci jun'a adormita pe patulu fetioriei,
Te vede, te aude, te semte pe deplinu,
Ea s'a pierdutu cu tine in chorulu fantasíei,
Saltandu cu pietate pe cariulu ei serinu.

Intóna-i dícu, se guste în senulu liniscirei,
Cu auror'a vietii jocandu-se mereu,
Dulcéti'a serafina, nectarulu nemorirei,
Ce nu-e iertatu se sórba — doiosu sufletulu meu.

O nu; caci densulu geme, nutrindu suspine mute,
Se lupta chiaru pe mórte cu totu ce e urítu,
Se sbuciuma 'n dorere, cá sclavú 'n sierbitute,
Si blastema furtun'a, ce 'n pieptu-mi s'a vîrítu.

Beiusiu 1863.

IV.

Lacremile.

Plangea cumu plangu florile,
Plangea cumu plangu diorile.

V. A.

Lacremile si amorulu suntu duoi frati:
Ómeii suntu reci la sufletu si ingrati,
Déca 'n viétia n' au lacrematu, n' au iubitu;
Caci amorulu chiaru cu lacrem'a de-odata s' a ivitu.

Lacremile suntu cá róu'a cea d'in diori,
Ce se scutura pe plaiulu, celu cu flori,
Ele-su róu'a anemelor, ce iubescu,
Anemelor, ce de doru, ori de dorere se topescu.

Candu se nasce 'n senulu teneru tainicu doru,
Lacrem'a-e numai ce spune ca-e amoru,
Lacrem'a-e botezulu, care ní sa datu,
Se prefaca pre copil'a juna 'n angeru adóratu.

Lacrem'a ne-arata 'n anemi ce avemu,
Si ce 'n sufletu, ce cu mintea cugetamu,
Sufletele de cate-ori se 'nfratiescu,
Totu cu lacrema-si esprima ce 'n adanculu loru semfieseu.

Anem'a se lamuresce 'n contritiuni,
Sufletulu în lacremi calde, 'n oratiuni,
Perle scumpe vérsa ochiulu femininu,
De cate-ori pe guritia înfioresce vre-unu suspinu.

Ochii copilítiei înca-su rapitori,
Candu innóta 'n lacremi chiaru cá dóue flori,
Sufletulu-si vérsa-a sale rogatiuni,
Genele candu ardu în lacremi, în estasu de emotiuni.

Plansu-am si eu plansu cu lacremi cá de focu,
Cá unu peregrinu copilu far' de norocu,
Si-anem'a delocu mi s'a si usioratu,
Ca de doru, ori de 'ntristare sufletulu meu a scapatu.

Lasatí-me dar' se vérsu lacremi de focu,
Se mai trecu pr'în lume tristu d'in locu, în locu,
Pana voiú se 'ntempinu pe-alu meu angerelu;
Se vérsu lacremi fericite pe senu fragedu, tenerelu.

Bobota 1870.

V.

Dumbrâvile dese.

Dumbravile dese si verdî dela tiéra,
Ér' lapeda frundi'a, vestmentulu de véra.

Campiele svave cu dulcile flori,
Devinu ofilite de brum'a d'in diori.

Umbròsele sêlbe de Echo batute,
Lipsîte de paseri sunt triste, tacute.

Sburdatecii fluturi ne lasa, disparu,
Cá visulu celu dulce 'n realulu amaru.

Cocórele înca ah! éta se tragu,
La-o clima mai calda, de care li-e dragu.

Ma si cocostêrcii totî fugu dela noi,
D'in patri'a-ast' plina de-atatea nevoi.

Chiaru grierulu veselu ni canta de geale,
Tragur:du-se 'n grile aduncu la-ale sale.

O Dómine! dar' omulu, ce n' are norocu,
Ce 'neungiura ap'a si cade în focu,

Nu póte se scape si elu în cutare
Regiune, de iérn'a vietii amare?.....

Blasiu 1865.

VI.

Catra Cu. Deliu.

(D'in Horatiu Fl.)

Delle moritórie! ah, ada-tî, ada — aminte:
Pastréza-tî firmu caracteru si anema la locu,
Candu ai se 'ntempini casuri de negre greuminte;
Pastréza-tî temperantia în dîle de norocu. —

Ér' déca duci o viétia de doliu, de superare,
De semtî desgustu, recéla chiaru în alu teu internu,
Ori, de-ai vre-o serbatória, sí-tî place 'n iérb'a mare,
Intinsu, se storci d'in cupa nectarulu de Falernu,

Pe unde-e plopulu falnicu, ce-asié de netedu cresce,
Pe unde-e bradulu verde, umbrosu sí ospitalu,
Pe unde fugu torintîi, cu-o unda, ce mugesce,
Zdrobindu-se de scopuli, lovindu-se de malu.

Ah! ada-tî, ada-aicea ghirlande rîdiétorie,
Balsamuri pretiósé, cu vinuri, ce doresci,
Pana-'nca-tî iérta celea trei Parce torcatórie,
Pana-tî concedu si anii si grigile lumesci.

Caci, déca vei apune; la ce-tî mai folosesce
Palatiulu, vil'a, parculu, ce langa Tibru ai?
Te ducil si 'n bogatîa-tî se 'ncuiba, se 'ntaresce
De-erede, pôte carui, nemicu n'ai vrea se dai.

Séu, ce folosu-tî este, ca ai sub ceriu de tôte,
Ca-e vechiu, ca-e nobilu genulu în care esti saditu?
Ori ca-e sermana gintea, alu carei fiu esti pôte?....
Totu victîma cadî mortîi, candu Orculu a voiitu.

Vai! totî avemu o sôrte, o sôrte 'ntristatória,
Pe totî ne-ascépta urn'a! de care nu scapamu,
Adî, mani vomu trece Stighiulu, cu-o luntre uitatória,
Adî-mani migramu la Hadesu, se nu ne rentornamú!

Satumare 1868.

VII.

» Consodaliloru mei.

(Memoriei meritatului si amatului nostru profesoriu Iosifu Tartî'a.)

Memori'a-e o carte, în care se înscria,
Cu litere de aur barbarulu vertuosu.

C.

Colegil vedetî voi ceriulu cu splendidele-i stele,
Ce vérsa róua dulce pre fiíi lui Traianu?
Séu campulu nationale cu blande floricele,
Ce suntu îmbobocite d'în semiuri de Romanu?

E bine; tóte-acestea de-acuma n' au ce-avuse,
Neci ceriulu unu lucéferu, nici campulu flórea sa;
Caci ah! Minerv'a asta-dî o radia, ce apuse,
Ce multu ea favorisa, nu póte dieuitá.

O, nu! ma ea gelesce cu mam'a cea mai scumpa,
Ce plange totu-de-a-un'a, candu pierde-asemeni fi,
Si-si iá ér' velulu negru, standu córdele se-sí rumpa,
Caci Mentorulu nost'u Tartî'a se stense d'între vii.

Si cumu se nu gelésca, candu nu-e mai multu preotulu,
Ce predicá cu-efectulu d'electru salvatoriu,
Candu vai! lipsesce geniulu, lipsesce patriotulu,
Ce ne-'nspirá credintia, sperantia sí amoriu?

Sermene populu! óre mai póte se-tî produca
Vre-unu seculu raritátea, ce fuse-acestu talentu?
Ori potu fi înca tempuri, în cari se nu-si aduca
Aminte, fii senceri de-alu Museloru clientu?

Datî dar' confratî de-unu sange, cari scitî ca ce însémna,
A desceptá tieranulu . . . de seculi maltratatu!
Se înaltiamu cu totîi o rogatiune démna
De Proni'a eterna, pentru acestu barbatu.

Si-apoi sapendu în anemi cu literi permaninte,
Memori'a, legata de numele-i destinsu,
Se ne unimu adesea în innuri inocinte;
Cá ceriulu se primésca d'in ceriuri ce-a descinsu!

Vien'a 1866.

VIII.

In cîmeteriulu d'in Stîrci.

Eu sum pamentu si cenusia.

Profetulu

Salutare tîe patria comuna,
Locu pré-santu de pace, asilu fericítu!
Salutare glia, cenusia strabuna,
Ce pre fiú-tî unicu atatu-ai iubitu!

Anem'a-mi se strenghe, peptulu mi se-apasa,
Cugetele-mi sbóra la cei fericítî....
O! eu n'am pre nimeni, chiaru pe nîme-a-casa;
Totî ai mei se afla 'n Domnulu adormitî. —

Multe lampe-a vietîi stensú-s'au d'in lume,
Multe fintie scumpe cu ele-au migratu,
Disparutu-au ele, cá unu valu de spume,
Cá tempulu, ce pasa iute ne 'ncetatu.

Si ce-e óre viéti'a? ce e fericirea?.....
Radie sboratórie, magicu cuculbeu,
Ce ne-arata unu-ce, ce nu-e nicairea;
Fericirea-e numai susu la Domnedieu.

Vine-unu nuoru, si radi'a veselu sboratória,
Trece 'n senulu negru pe-aripe de ventu....
Astu-feliu e si viéti'a nóstra trecatória;
Unu nuoru numai, sí noi? — suntemu în mormentu.

Vai! si multu alérge si multu se trudesce
Omulu pe-asta lume, si-apoi ce-e de elu?....
Elu e-unu peregrínu, ce vecinicu totu doresce,
Se-si ajunga scopulu, sí móre misielu.

Viéti'a lui e calea trista si spinósa,
Pe-'anga care róse pucíne resaru,
Ér' anem'a-i plína de grigi onerósê,
Geme; caci acestea vecinicu nu-i disparu.

Peregrínú 'n fine atinge hotarulu,
Candu calea-i se curma întru-unu moviletu,
Cemeteriulu este premiu la amarulu,
Ce elu gusta 'n lume voiagíndu încetu.

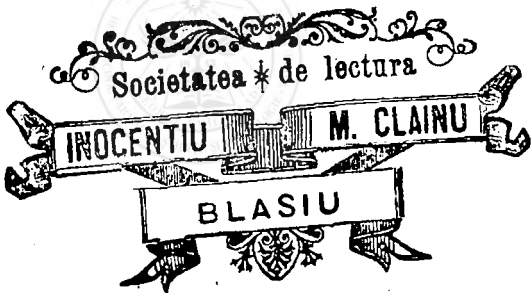
Da; caci cemeteriú-e patri'a cea buna,
Unde-si afla-odichna bietulu peregrinu,
Cemeteriulu este patri'a comuna,
Ce priimesce 'n senu-i pe ori-ce strainu.

Cemeteriú 'mparte dulce consolare,
Celui, ce 'n sperantie amaru s'a 'nsielatu,
Cemeteriú-alina ori-ce superare,
Candu florile vietii omú-a scaturatu.

Ah! anem'a-mi geme, pieptulu mi se-apasa,
Cugetele-mi sbóra la-ai mei fericitî....
Sciu ca n'am pre nimeni, chiaru pe nime-a-casa;
Scumpii mei totî s' afla 'n Domnulu adormitî.

Dar' remasu bunu tîe patria comuna,
Locu santîtu, de pace, asîlu fericitu!
Remasu 'bunu colîna, cenusia strabuna,
Ce pre fiu-tî unicu atatu-ai iubîtu!

Stîrci 1870.

IX.

Desperatulu.

Der stille Gott taucht meine
Fackel nieder. Schiller.

O tu fîntia négra, cu anema de stanca,
Ce esti în ochii lumei sîmbolu de nimicîri!
O tu enigma trista, ce pari atatu de-adanca
Celor, ce se 'nfióra de-atale însusiri!

De ce nu stengi o facla, o facla 'ntunecósa,
Ce nu mai are 'n lume de-acumu a luminá,
Se sbóre-unu sufletu gelnicu, o radia multu goiósá,
La ceriulu, care-lu scia si-lu póte consolá?

De ce nu suffi crudol cu vîntu de vigielia,
Peste luntîriti'a vietîi, ce-ascépta chiaru cu doru,
Cá sê se prepadésca pré marea cea fustia,
Si se dispara 'n remnulu cu alu uitarei nuoru?

Ah, vina, vino-odata tu grozavia 'ntréga!
De-mi curma, curma traiulu, se nu mai patimescu,
Ci vino mai cu graba; caci sórtea multu vitréga,
Me face cá se blastemu si — Dîn'a, ce iubescu!

X.

Eu trecu se m'odichnescu.

Nimm, o Welt, die letzten
Abschiedsküsse?

Schiller.

Si visurile mele suntu dulci, încantătorie,
Suntu dulci, suntu pure, svave, unu raiu de desfatari;
O fericire-su ele de noptî farmecătorie,
O fericire plina de tainici consolari.....

Ah! de-au asemeni visuri de dulci si de frumoase
Cei, ce-atîpescu sub glia în recele pamentu,
Cei, ce pr'in sfere 'nalte, straine, neguróse,
'Si cêrca scopulu vecinicu d'in-colo de mormentu.

Redau-tî atunci Geniu! ast' facla-a mea cerésca,
Cu carea chiaru d'in leaganu ai vrutu se me donedî,
Cá blandele ei radie facundu se-mi stralucésca,
Se-mi afiu pe-asta lume unu scopu, ce-mi destinezi.

Redau-tî faci'a, care, cu magice lumine,
Mi-ai datu-o, se-mi arate Edenulu pre pamentu,
Edenulu plinu de róse, cu dîle multu serine,
Ce nascu în senu unu dulce, unu fragedu sentiementu.

* * *

Amblatu-am multu pr'in lume cu faci'a-mi celestina,
Cercatu-am multu se afu . . . ce anem'a-mi dorea:
Unu sufletu blandu, o fíntia curata, serafina,
Doream eu doru se 'ntempinu pe trista calea mea.

Unu angeru candidu veselu, fíntia dragalasia, . . .
Cá 'n dîle de 'ntristare, de munci si de doreri,
Se am cine s'aline anem'a-mi patimàsia,
Se am cine se-mi tinda balsamu si mangaieri.

Dar' vai! unu astu-feliu de-angeru, de sufletu nenocinte,
Nu-mi fu destinulu . . . póte . . . desí m'am nevoitu . . .
Adí Dînele d'in lume cu dulci, cu svavi cuvinte . . .
Suntu mai pierdute. Lumea demultu s'a ponegritu.

Redau-tî dara Geniu! ast' faci-a mea cerésca,
Cu carea înca 'n leaganu sciú-si se me donedí,
Cá blandele ei radie pornindu se-mi stralucésca,
Se-mi afu si io 'n lume celu scopu, ce-mi destinezi.

Redau-tî faci'a, care, cu mistice lumíne,
Mi-ai datu-o se-mi arate Edenulu pre pamentu,
Edenulu n'are róse, nu dîle dulci, serine;
Ma, adí chiaru si Edenulu e numai unu cuventu . . .

Dar' ochii mei s'apasa si mintea-mi aiuréza . . .
Pre lume n'am nemíca, ce-asíu sci se mai dorescu;
Mai bine-e, multu mai bine celoru, ce dormitéza:
Adío dara lume! eu trecu se m' odichnescu.

XI.

Resbelulu d'in a. 1866 cu Prussi'a.

Poesia poporale

Lupt'a dela Josephstadt.

(Jun. 28—29.)

Frundia verde, maghieratu,
La festungu la Josefstatu
Ajunsera trupole,
In dóue-âieci si optule,
Unde stetera pe locu,
Si 'ncepura-a-si face focu,
Se-si facă menagea iute,
Că se plece mai 'nainte, —
Menagea déca-au gatatu,
Ulu „haptacu!“ mare-au suflatu,
Benedecu vinea calare,
Totî strîgau in gur'a mare:
„Benedecu că se traiésca
„Trup'a s'o comandalésca!“
Benedecu d'in graiu graiá:
„Ostasime drag'a mea!
„Ffi gátá cu armele
„Si cu tóte trebile“

Apoi amu plecatu 'nainte,
Cá pe Praisu se-lu potemu prinde,
Nu multu inse mai pasiramu,
Cu Praisulu ne si talniramu.
Ne opriramu dar' pe locu,
Cu dusimanulu se damu focu.
Praisulu incepú-a pusicá,
Fetioríi nost'i a picá,
Ca-asié dau cu tunurile,
De se clateau dealurile;
Deci cá leií ne-amu luptatu,
Pana nóptea ne-a-apucatu,
Ma si nóptea-aicí amu fostu,
Incungiurati de forpostu,
Pan' ce-a dóu'a dí-amu plecatu,
In masirulu regulatu.

In dóue-dieci si nóuelea,
Praisulu ér' spre noi vinea,
Potc'a éra-lu aducea,
Pe-o vreme uríta, rea,
Erámu pre-unu dealu amarítu,
Praisulu pre-unu siesu stelegitu.
Praisulu, marele vrasmasiu,
S'a fostu trasu pe-'anga-unu orasiu,
Si-a trecutu pr' intr' o padure,
Cá pre noi se ne 'ncungiure.
Candu Praisulu stetú pre locu,
Noi 'lu prímiramu cu focu,
Noi erámu pre dealu in cale,
Éra Praisulu mai de vale.
Si-unu maioru cu calu cu siea,
Catra noi acumu dícea:

„Stăți fetiori! si nu ve dați,
„Ci cá voinici ve luptatî,
„Dar' fîți cauti si ve 'ngrigitî,
„Si de mórte ve feritî!“

Vai! inse-ai nost'i reterá,
Praisulu dupa noi vinea,
Si candu fugeamu inapoi,
Asié vineau dupa noi,
Dela Praisulu glóntîele,
Casi vér'a ploile.

Acumu atatu-amu fugitu,
Pana totî ne-amu obositu,
Si-atatu-amu totu alergatu,
Pana mai nu amu picatu.
Si candu pr'in holde fugeamu,
Paie de ovesu sugeamu,
Ca erámu totî insetatî,
Si de bataia mancatî,
Noi fugeamu care 'n-catrau,
Cum fugu cerbii candu li-e reu,
Pan' ce 'n verfulu dealului,
Comandíru lu Praisului,
Lovitu de-o glóntia, — a picatu.
Si batai'a, — a încetatu.

Ér' candu fuse catra séra
Intru-unu lagheru ne-asiediara,
Cí pucînu amu odichnitu,
Ca-unu avisu iute-a venitu,
Éra de nou se plecámu,
Si 'napoi se retarâmu;
Delocu dara-amu si pornitu,
Tóta nóptea-amu marsiútu,

Catu demanėti'a-amı ajunsu,
Unde stetea Praisú-ascunsu,
Unde ne-amu opritu pe locu,
Se ne mai gátâmu de-unu focu.
Bine inse n'amu mancatu,
Éra la drumu amu plecatu,
Si-amu ajunsu totî ostenítî,
Pana mai la Chenigretî.
Candu aicea ne-amu aflatu
In lagheru ne-amu asiediatu. —
Ér' prin trei-dîeci si-unulea,
Nimeni nemicu nu sciea.
Acumu lun'a s'a sfêrsitu,
Si-alta luna s'a ivitu.

Lupt'a dela Koenigrätz.

(Iul. 3.)

Dar' pr'in Iuliu-alu treilea,
Unu maioru d'in graiu graiá:
„Susu fetiori! si ve 'mbracátî:
„De bataia ve gatátî,
„Si-acumu carne-tî capetá,
„Si-tî mancá, vi-tî ospetá.“
Carnea-abea s'a incalditu,
Iute-unu reportu ne-a sositu:
„Armele! si ve 'mbracátî,
„Carnea d'in caldari luati,
„Ca-a venitu unu axisu iute,
„Se mai mergemu inainte.“
Deci de-aicea ne-amu luatú,
Spre-o padure amu plecatu,

Candu ai nost'i la-unu dealu sueau,
Trambitiele-amaru diceau,
Catu gandeai ca lumea pierе,
De necesuri si de gele,
Si cate-unu tunu slobodiéu,
Si cu bandele dîcéu,
Totu dîcéu si nu 'ncetá,
Se aiba curagiu trup'a.
Acumu Praisulu ne 'ntalnesce,
Armele spre noi tiéntesce,
Noi si 'ncepemu a pusicá,
Éra Praisulu a vená,
Cadeau totî cá frundiele,
Mai d'in tóte laturile,
Si candu tunurile dáu,
Siru pre diosu se tavaleau,
Totu cá vér'a iérb'a,
Candu o taia cós'a,
Toietu mare, focu si ventu,
Si 'ncaiceala pre pamentu,
Totî strîgau cu-a loru cuvinte:
„Inainte, inainte!“
Deci 'nainte-amu alergatu,
Si-amu pusicatu neincetatu,
Si-amu tienutu totu furtu la focu,
Pana-amu ajunsu la midilocu,
La midiloculu padurii,
Unde erau Plenchirii,
Plenchiri de ai Praisului,
Cá fetalii codrului.
Si candu cu ei ne luptámu,
Mai ca nici unu tistu n' aveámu,

Totusi d'in paduri i-amu scosu,
Catu ei inapoi s'o 'ntorsu,
Ci totu gandeamu ca nu-e bine,
Scieamu ca-armat'a loru vine,
Ea venea de catra stang'a,
Cata frundi'a, cata iérb'a.
Candu pre-unu dealu inse-amu esitu,
Unu capitanu ne-a sosîtu,
Care d'in graiu ne graiá :
„Unde-e calari'a mea?“
Calari'a i s'a datu,
Si elu pre ea s'a urcatu,
Si-apoi d'in graiu mai graiá :
„Ascultatî comand'a mea!“
Acumu privirâmu spre stang'a,
Si vediuramu tóta trup'a,
Tóta trup'a Praisului,
Totu cá frundi'a bradului.
Iute dara ne-amu luatú,
Si 'n padure ne-amu bagatu,
Si-amu tienutu totu spre dreapt'a,
Dóra-asié cumu-va-'omu scapá,
Inse noi ce se scâpâmu?
Ca 'n mai reu locu ne bâgâmu,
Ca-amu ajunsu chiaru intru-unu locu,
Pentru noi fara norocu,
Unde-atatu-a ne-amu luptátu,
Pana mai totî amu picatu.
Vai! padurea-a fostu grea fórte,
Si 'n ea-a fostu grozava mórte,
Catu ori in catrau amblâmu,
De pre omu, pre omu calcâmu,

Si-ori in catrau ne suceamu,
Totu ranitî, totu mortî vedeamu,
Pana 'n urma ce-amu scapatu,
De 'n taiaturi amu intratu.
Candu erâmu pr'in taiaturi;
Audiâmu totu pusicaturi,
Prusii dupa noi pusicau,
Si fetiorîi-asié picâu,
Cási tómn'a frundi'a,
Candu o-ajunge brum'a.
Dar' candu si de-ací-amu scapatu,
La unu dealu amu apucatu,
Candu pre dealu in susu fugeamu,
Alta nu mai audiâmu,
Fara numai ai! si vai!
De amaru si de chinzaîu,
Mii erau cei tevelitî,
Mii pusicatî si mii ranitî,
Si multî ostasi s' audîea,
Blastemandú-si maicilea,
Pê-n'ce i-au facutu in lume,
De necasu si de minune.

Ér' candu fuse catra séra,
Umbrele candu s' asiediara,
Candu de totulu amu scapatu,
Si pre-unu siesu ne-amu asiediátu,
D'in alu nost'u regimentu totu,
Mai traiau vr'o suta optu,
Desí erâmu mai 'nainte,
La vr'o mîia siese sute.
Dar' unu maioru, ce-a remasu,
Spre mai mare-alu nost'u necasu,

Si-aíci inca ne-amarea,
Ca elu d'in graiu ne graiea:
„Statî ai mei fetiori pe locu,
„Se mai tiênemu inca-unu focu.“
Dar' fetiorii-inca-i graira:
„Nu vediusi ca totî pierira ?
„Noi focu mai multu nu tiênemu,
„Ci cu totî ne retragemu,
„Ca de nu, si noi picamu.“
Maiorulu a 'ncremenítu,
Si pre noi ne-a slobodítu:
„Reteratî dar' nu dícu ba,
„Care-tî mai potea scapá!“
Noi prindemu a reterá,
Si spre Elb'a-a 'naintá,
Dar' candu sosîrâmu la apa,
Trup'a vine mai la-o-lalta,
Calaretî d'in-apoi,
Cu Praisulu tieneau resboiu,
Totî erâmu acumu la podu,
Unde steterâmu pe locu,
Imbuldieal'a erá mare,
Vrea se scape fia-care,
Dar' pre podu totî nu 'ncapéu,
Multî si pr'in apa trecéu,
Multî notára si esíra,
Cei mai multî ínse pieríra,
Ma si tunuri au picatu,
Ca si podulu s'a sfêrmatu.
Catî-va ínse, ce scapára,
Spre festungu înaintara,
Spre festungulu Josefstatu,

Intre cari si io-amu scâpatu,
Cá se fiu de marturía,
De pierdere 'n vitegía,
Cá care — se nu mai fia!

Bobota 1869.

XII.

Epilogu.

Bunî si indulgentîi mei lectori voru iertá, déca, subscrisulu am crediutu, a nu fi superfiuu, a dá aci — in locu de la inceputu unu proemiu — cate-va note, ad: splicatiunea numîrei de: Selagiu (Sîlvania) (II. cotte = judecie: Crasn'a si Solnoculu de midi-locu in Ungari'a, in confinele Transîlvaniei); de-óra-ce, eu in opuscululu presînte am redigeatu, ce am scrisu; in fraged'a-mi etate cá unu selagianu — si mai bine si mai reu; ce-va classîcu de-o-cam-data níci ca se póte asceptá — preste totu ad: dupa cumu am semtîtu si cugetatu.

Eruditulu d. prof. J. S. Selagianu d'in Beiusiu, intru unu articlu alu seu, e de parerea, ca numîrea de Sîlvani'a se deduce dela dîeulu Sîlvanu „carele a ereditu tiér'a, codrii si padurile dela Mesesiu pana lá Ciblesiu, ad. Sîlvani'a, Silvanus a silvis; silva latina, mai pre italica selva, mai pre romanica sêlba, sel(b)agiu-Selagiu; dela silva-Sîlvani'a; ergo Trans-Sîlvani'a conceptu sîdolu — unguresce Szilvagy,- ság, Szilagy,- ság — va se dîca: dîeu, tiéta, codri, si apa, tóte derivate d'in sêlba, tóte divinisate pr'in Sîlvanu.“

Eu inse sum de opiniunea ca: colonistii lui Traianu — in scurtu dupa venirea loru in Daci'a — au datu numiri diferite diferiteloru partii locuite de densii, cu deosebire dupa unele insusiri mai caracteristice, pr'in cari acestea se destingeau intre sene; buna-ora Maramuresiulu de adî fu numitu Marmorosa, dupa marmorea, ce se gasca în muntii acelei provincie. Estu-modu a prîimitu si Salagiulu numirea de Sîlvani'a, fiindu-ca Selagiulu consista pre atunci — afara de cate-va locuri mai plane — mai preste totu d'in sêlbe secularie; numirea dara, corespundea pre de-plinu partii de tiêra, carei s'a aplicatu; de aci apoi si numirea Ardealului de Transîlvani'a.

A-numea, colonistii lui Augustu, d'in Panoni'a, de-cate-ori aveau de a comunicâ cu confratii loru d'in Daci'a centrale, totu-de-a-un'a trebueau se trêca de-a-lungulu pr'in Sîlvani'a. Ei cautau se trêca muntii apuseni ai Ardealului „per portas Messesinas,“ cari portii, ori mai bine dicându, pasu de trecere, au fostu in strêmtorile Mesesiului, unde se aflâ adî situatu miserulu satutiu Moigradu (cetatea mea, numire slavena) ce gelesce pana in dîlele nôstre trecutulu gloriosu alu mariloru nostri strabuni, locuitori candu-va in superbulu castru Parolissum, ale carui urme de ruine se vedu pre culmea Mesesiului tocmai de-a-supr'a acestui satutiu.

Dar' a-propos de-spre Parolissum! Am se premitu d'in capulu locului ca, punctulu acestu-a e unulu d'in-tre celea mai classice si mai de mare insemnătate pentru noi. „Aici“ dupa cumu spunu agronomii satelorû, intru alu caroru hotaru se aflâ acestu teritoriu, adî aratoriu, atâtu de estinsu „nû dâ bunulu Domne-dîeu se tragi un'a cu plugulu, ori se dai de trei-ori in pamentu, si se nu gasesci multîme de remasitie d'in tempurile Romaniloru celoru

betraui.“ Da, aici si pr'in giuru au locuítu candu-va Romani! un'a colonia intréga, un'a colonia in floritória de stramosi. Urmele locuintíloru lor se potu eruá si asta-dí pre mai multe locuri, incepându tocmai de-la ruínele fortaretíei, ori vigíliei de-pre culmea Mesesiului, pana (spre partea orientale) diosu in satele, ce suntu preterate pre valea Almasiului, pre valea plangeríloru nóstre secularie, pre carea mai tardíu s'a întemplatú si funest'a lupta între Geliu, príncípele nostru transilvanu, si invasorulu Tuhutum.

Ací am se insemnu inca ca, istoricíi si archeologíi vechi si nuoi, nu se unescu de-locu cu privíre la pusetiunea geografica a acestei fortaretíe. Cantanciciu afla Parolisulu (Porolisso) in Banatu, la S. Nicolaulu mare (póte la Cenadu) langa Muresiu; éra Danville-lu crede pre Bistriti'a, si asié mai de-parte multí altíi.

Noi selagieníi inse, sustienemu, póte cu mai multu cumentu, ca Parolisulu a fostu aici, pre cornulu acestu-a alu Mesesiului, si nu aiurea. Si ca pre ce ne basemu noi, candu afirmámu asié-ce-va; de-mi voru concede impregiurările, — cu alta ocasiune.

Fortarétí'a Parolissum pare a fi fostu edificata dara aci, cá un'a sêntinela la „portíle Mesesiului“ vis-avis cu un'a alta vigilia, ale carei fundamente se mai vêdu pre celu-a-laltu cíclu de munte, d'in-colo, preste loculu, unde a trebútu se fia odini-óra asié numítele „portí“ ce inchideau trecerea in Daci'a centrale. Loculu amfiteatrulu acestei cetati, cu nesípulu seu celu rosíu, inca se cunósce catu de bine. Ér' pétr'a d'in frontispiciulu ei — la c: A. in Ghírcei — pórtá inscriptiunea descifrata:

IMP SAESA. I. — Aelius Hadrianus Antoninus — Aug-Pius-Pont-Max. TR. B — Pont-XX Imp-Consul. Amphitheatrum vetustati

delapsum — denuo fecit curante — Tiberio Claudio Quintiliano Proconsule suo.

Totu aici s'au gasitu si urmatóriele anticitatî, tramise, pr'in amicul A. Cosma d'in Zela u, museului nationalu d'in Blasiu:

1) una moneta dacica, inscriptiune nu se vede pre de ns'a, numai pre una parte are una figura asemenea unei flori.

2) una moneta de argintu, pre aversu cu capulu laureatu alu lui Traianu si cu inscriptiunea:

IMP. TRAIANO. AUG. GER. DAC. P. M. TR. P. V. PP.
pre reversu: SPQR. OPTIMO. PRINC. (a. 104—110 d. C.)

3) una moneta de argintu, pre aversu cu capulu laureatu alu lui Antoninu si cu inscriptiunea:

ANTONINUS. AUG. PIUS. PP. TR. P. XI. pre reversu:
COS. II.

4) una moneta de argintu, pre aversu cu capulu imperatului si cu inscriptiunea:

ANTONINUS AUGUSTUS, pre reversu: COS. III.
(a. 138 d. C.)

5) una moneta de argintu, pre aversu cu capulu laureatu alu imperatului si cu inscriptiunea:

IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANUS. AUG., pre reversu: P. M. TR. P. COS. III. (a. 119 d. C.)

6) una moneta de argintu, pre aversu cu inscriptiunea: GORDIANUS. AUG. pre reversu: CONCORDIA AUG.

Dela ruine d'in diosu se afla aruncata pre campu una columna cilindrica, ce pórta epitafiulu unei tenere liberte, veníte aici póte d'in Itali'a, d'in vét'r'a stramosiloru, „ad urbes et agros colendos“ Inscriptiunea ei e:

D. M.
VICTORIA. I.
AF... F. RF... VIX.
AN. XX. P. AI. G.
VLAPATRO.
NVS. LIBER.
LIBERTE. B.
M.

Ér' „drumululú Traianu“ pre celea mai multe locuri, intru atatu-a e de bine conservatu, in-catu poporenii nostri si adf' dupa 17. secole totu pre densulu ambla in codru. Stratimentulu acestui drumu e facutu (pre pétra solida) d'in dárîmaturí de muri, franturi de caremide si tegule de varu, preste cari (de-asupr'a) se afla asiediate lespedf' mari de petre necioplite. Drumulu acestu-a vine de catra Clusiu (Patavissa) pre valea Nadisielului, prin Baciú, Nadisielu, Cublesiu, Gimburu dreptu prin Buciumi (sub Mesesiu, unde asemenea se afla ruine rom.) de unde indata apuca in susu pe Mesesiu si vine de-alungulu totu pre culme, spre média-nópte resaritu, pana aici la Parolissum, de unde apoi trece mai departe pre valea Somesiului (fluviulu Samusiu) spre Bistriti'a, pr'in Ilisiu'a, Becleanu etc. pre unde pre-totu-indenea se póte analisá si constructiunea lui insa-si.

La a. 1869, intru-o de-manétia frumósa, serina, me aflám senguru sengurelu, ratecindu, in-tocmai unei fantasme

viue, pre monumintele acestea reci si fara viétia. Sórele, acestu globu sempiternu luminos, se aredicá a-lenea, cá unu omu somnurosu, colò, departe, departe, intre muntii Secuimej, aurindu intru-unu momentu tóte culmile romanticej Transilvanie. Erá o dî de tótna, par'ca vedu. Natur'a erá in agonia, liniscea mormentale. Numai d'intru o tufa vecina mai resuná d'in candu in candu un'a vóce sonóra, ceea a unei mierle tardîe, bardu alu locuriloru solitarie; numai unu caletoriu petulantu, unu ventuletîu borealu mai batea in taina vescedîndele frundie ale arboriloru. Asié de strainu, asié de misteriosu vinea totulu. Arborii seculari pareau ca sioptescu intru un'a limba neintielésa, florile oflitate ca vérsa lacrimi, torintii spumagatori ca pronuncia cuvinte magice si zeffrii líni ca furá in taina parfumulu floriloru, ca se scaldá in und'a píraelorú si ca sbóra, sbóra spre azurulu ceriului. Eu me sentiam asié de straniu, asié de abatutu. Ochii 'mi rateceau acusi spre orientu, a-supr'a Transilvaniei catra Bucovin'a, Moldov'a si Romani'a, acusi spre occidentu a-supr'a frumósej Silvanie, catra Maramuresiu, siesurile Tibiscului si spre Bânatu. Ací me pierdui pe cugete. Da sufletulu meu ratecea acumu pr'in chaosulu séculiloru; éra anem'a?.... ah! anema mea — suspiná, gemea. Da, ea sangerá adancu la vederea acestoru ruine mute, la contemplarea acestoru relicvie sante ale mosiloru. Dar' éta si cate-va lamentatiuni, cate-va linii escerpte d'in opulu „Circea d'in Moigradu“ ce scriém pre atunci, sub acestea impresiuni:

„Nemicu si ér' nemicu! Tóte au disparutu, tóte au trecutu! Adî numai ventulu cu sínistrulu seu siueru se mai pórtá pre aici, pr'in ramii frundiosi ai arboriloru, crescuti d'in maltulu muriloru. Numai ventulu mai dá semnu de viétia, tóte; tóte suntú mórte, tóte au pieritu! Frundiele

arboriloru se scutura, pica si se vescediescu; ele inca se oflescú si pieru, cumu au pierítu laurii stramosiloru de pre fruntíle nepotíloru stranepotíloru lorú!“

„Ah! dar' unde, unde sunteți voi tempuri de auru, voi tempuri de maríre, candu patri'a Romanului se numea Daci'a fericita? Au a-tí trecutu, v'atí stênsu pentru vecíi veciloru, se nu ve rentornati? Unde, ah! unde sunteți voi umbre sante, ale caroru nume erá legiunea victrice, dupa cumu marturisescu pana si petrile acestui cuibu alu vostru!?.....

„Si voi suflete nobile, suflete nemoritórie ale mosiloru stramosiloru nostri! unde sunteți? Au atí disparutu in umbrele uitarei, in tenebrele seculiloru?

„Dar' nu; de trei-ori nu! Sangele vostru sacru si adi circuléza pr'in anemele si bráciele stranepotíloru vostri, totu asié de puru, totu asié de fierbinte, cá odini-óra pr'in vinele celea viguróse ale mariloru intemeiatori ai Romei eterne. Da, totu asié! inse altu-ce-va?.... vai, nemicu! nu ne-a remasu, d'in totu ce a fostu mare, d'in totu ce a fostu scumpu anemei, d'in totu ce a portatu caracteru romanescu; de-catu numai limb'a si datinele si acestea doiose monuminte, ce suntu preperate pr'in tóte provinciile, locuite candu-va de legionarii romani, de atletii nemoritóri, de eroii, ce se luptau, cu brácie de fieru, sub acvil'a invingeriloru si a trofeelorú sempiterne?“

Inse ne-amu abatutu pré departe. Se, rentornâmu, se finímu. Nu potú dar' d'in destulu recomandá toturoru Romaniloru, cari se ocupa d'intr'adinsu cu studiulu archeologicu-scientíficu, cu perscrutarea vechieloru si istoricelorú nóstre monuminte: cercetarea cu de-a-maruntulu a acestoru „ruíne dela Moigradu,“ castru candu-va atatu de infortoriu alu stramosiloru!

auctorulu.

Sînopsulu.

A. Mirte.

	pag.
I. Catra Sîlvani'a	3
II. Bârnutiu si Natiunea	5
III. Resunetu	8
IV. Sentieminte omagiale	11
V. Doru de patria	14
VI. Se scii ca io-su Romanu	16
VII. Visulu si realulu	20
VIII. Vecin'a.	23
IX. Filomel'a	25
X. Catra Massîmu	30
XI. Cantecu	32
XII. La Elen'a	34

B. Iedere.

Urme romane pre valea Renului	39
---	----

C. Ciprese.

I. Unu remasu bunu dela Beiusiu	77
II. Catra-o calugarilia	80
III. Eu si artist'a ***	83

	pag.
IV. Lacrimile	86
V. Dumbrăvile dese	87
VI. Catra Cu. Deliu	89
VII. Consodaliloru mei	91
VIII. In cemetiului d'in Stîrci	93
IX. Desperatulu	96
X. Eu trecu se m'odichnescu	97
XI. Resbelulu d'in a. 1866 cu Prussi'a	99
XII. Epilogu	108
Sinopsulu	115

